

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra psychologie

VYHLÍDKY NA BUDOUCNOST DĚTÍ OPOUŠTĚJÍCÍCH DĚTSKÝ DOMOV SE ŠKOLOU

FUTURE PROSPECTS OF CHILDREN LEAVING THE
CHILDREN'S HOME WITH A SCHOOL

Bakalářská diplomová práce

Autor: **Eliška Kouřilová**

Vedoucí práce: **PhDr. Marek Kolařík, Ph.D.**

Olomouc

2020

Ráda bych poděkovala svému vedoucímu práce, panu PhDr. Marku Kolaříkovi, Ph.D. za všechny rady, názory, konzultace a trpělivost, kterou vůči mně projevil. Také chci poděkovat dětem a zaměstnancům dětského domova za jejich ochotu být součástí mého výzkumu. A nakonec bych ráda poděkovala svým rodičům za jejich podporu mého vzdělání.

Místopřísežně prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou prací na téma: „Vyhledky na budoucnost dětí opouštějící dětský domov se školou“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne

Podpis .....

„Je jednodušší vychovat silné děti než napravovat zničené dospělé.“ Frederic Douglas

„Ten, kdo otevře školní brány, zavře vězení.“ Victor Hugo

OBSAH

Číslo	Kapitola	Strana
	OBSAH	5
	ÚVOD	7
	TEORETICKÁ ČÁST	8
1	SYSTÉM NÁHRADNÍ PÉČE V ČR	9
	1.1 Náhradní rodinná péče	10
	1.1.1 Typy náhradní rodinné péče	11
	1.2 Náhradní ústavní péče	15
	1.2.1 Definice ústavů	17
	1.2.2 Historie ústavů	17
	1.2.3 Ústavní výchova.....	18
	1.2.4 Ochranná výchova.....	18
	1.2.5 Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy	19
	1.2.6 Ostatní zařízení ústavní péče	22
2	RODINA	25
	2.1 Vliv rodiny na dítě	25
	2.2 Sanace rodiny.....	26
3	DĚTSKÝ DOMOV SE ŠKOLOU	28
	3.1 Historie	28
	3.2 Denní režim	29
	3.3 Odchod z domova	29
	VÝZKUMNÁ ČÁST	32
4	VÝZKUMNÝ PROBLÉM, CÍLE VÝKUMU, VÝZKUMNÉ OTÁZKY	33
	4.1 Cíl výzkumu	33
	4.2 Výzkumné otázky	34
5	TYP VÝZKUMU, SBĚR DAT A VÝZKUMNÝ SOUBOR	35
	5.1 Metody sběru dat.....	35
	5.2 Výzkumný soubor	36
	5.3 Etické hledisko a ochrana soukromí	37
6	ANALÝZA DAT	38
	6.1 Analýza rozhovoru.....	38
	6.2 Analýza dotazníku.....	43
7	DESKRIPCE DAT	47
	7.1 Aleš	47
	7.1.1 Vyhlídky vs. Realita.....	48
	7.2 Dominik.....	50

7.2.1	Vyhledky vs. Realita.....	52
7.3	David.....	54
7.3.1	Vyhledky vs. Realita.....	56
7.4	Marek.....	57
7.4.1	Vyhledky vs. Realita.....	59
7.5	Matyáš.....	60
7.5.1	Vyhledky vs. Realita.....	61
8	SPOLEČNÁ ANALÝZA DAT.....	63
9	ODPOVĚĎ NA VÝZKUMNOU OTÁZKU.....	65
10	DISKUZE.....	67
11	ZÁVĚR.....	71
12	SOUHRN.....	72
	LITERATURA.....	76
	PŘÍLOHY.....	80

ÚVOD

Téma „Vyhlídky na budoucnost dětí opouštějících dětský domov se školou“ jsem si zvolila proto, že jsem již od raného dětství měla možnost uvedené zařízení navštěvovat a poznávat jeho klienty. V tomto dětském domově se školou po celou dobu pracuje můj otec – nyní jako vedoucí vychovatel a zástupce ředitele.

Speciální pedagogika sice není oblast, které bych se chtěla v pozdější profesi věnovat, nicméně jsem se díky již zmíněným rodinným konexím s touto problematikou celý život setkávala a vytvořila si tak k ní určitý vztah. Přišlo mi tak líto nevyužít svých zkušeností a relativně snadného přístupu k dané věci. Mimo to představují děti z dětských domovů i z psychologického hlediska nepochybně relevantní a zajímavé téma.

V bakalářské práci budu zkoumat, jaké jsou rozdíly mezi očekáváním chlapců opouštějících dětský domov se školou a realitou o šest měsíců později. Chlapci mohou mít různá očekávání, více či méně reálná, a já se na dalších stranách zaměřuji na to, jaká tato očekávání jsou a jak moc se lišila od reality, kterou po opuštění dětského domova zažili.

Teoretické ukotvení je obsahem první kapitoly, kde detailně popisují systém náhradní péče v České republice. Tato část se skládá z vysvětlení systému náhradní rodinné péče a náhradní ústavní péče a rozdílu mezi nimi. Také popisují soudem nařízenou ústavní výchovu a soudem ukládanou ochrannou výchovu.

Druhá kapitola charakterizuje takzvanou sanaci rodiny, jako oblast sociální podpory rodiny. Také se zběžně zmiňuje o důležitých faktorech ovlivňujících chování dítěte, zejména rodinu. Třetí kapitola pak stručně hovoří o dětském domově se školou.

Výzkumná část se zaměřuje na analýzu prvního a druhého rozhovoru, které od sebe dělí šestiměsíční prodleva, výpovědi vychovatelů a osobních složek chlapců. Před samotným začátkem výzkumu jsem si vytyčila oblasti, na které se při sběru informací chci zaměřit. Získaná data jsem roztřídila do kategorií a srovnávala očekávání s realitou – nejprve na individuální úrovni, tedy u každého chlapce zvlášť, a následně na společné úrovni, kdy jsem porovnávala všechna očekávání se všemi realitami dohromady.

TEORETICKÁ ČÁST

1 SYSTÉM NÁHRADNÍ PÉČE V ČR

Existuje příliš mnoho dětí, které z různých důvodů nemohou vyrůstat v původní rodině. Proto, aby nekončily na ulici, tak jak tomu bývalo kdysi, existuje systém náhradní péče, který má povinnost se o děti v krizových situacích postarat.

Termín *náhradní péče* označuje právní systém, který pod sebou zastřešuje instituty sloužící k ochraně ohrožených dětí. V podstatě to znamená, že pokud se dítě dostane do situace ohrožující jeho zdárný vývoj, musí se stát o dítě postarat a zajistit bezpečné prostředí pro další rozvoj.

Dle zákona o sociálně-právní ochraně dětí má stát povinnost zabezpečit náhradní péči dítěti, které nemůže vyrůstat ve své vlastní rodině (§ 15 a 16 zákon č. 359/1999 Sb.). Jelikož má stát na prvním místě blaho a zájem dítěte, může soud rozhodnout o odebrání dítěte od rodiny i proti vůli rodičů (Vávrová, Hrbáčková & Hladík, 2015). Pokud je tedy dítě z jakéhokoliv důvodu ohroženo, může stát dítě odebrat bez ohledu na souhlas rodičů.

Když se zaměříme na to, z jakých důvodů musí být dítě do náhradní péče umístěno, zjistíme, že ve většině případů to jsou takzvaní sociální sirotci, tj. děti, o které se jejich vlastní rodina z nejrůznějších důvodů nemůže, nechce nebo neumí postarat (Trnková, 2018). Spíše v méně častých případech (uvádí se 1-2 % případů) se jedná o úplné či poloviční sirotky (Ptáček, Kuželová & Čeledová, 2011).

Nejčastějšími důvody umístění dítěte do péče mimo svou biologickou rodinu, jsou zneužívání, zanedbávání, týrání či trestná činnost rodičů nebo dítěte (Matějček, 1999). Soud nejprve zvažuje, zda dítě umístit do vlastní, širší rodiny dítěte, či jiné fyzické osobě. Pokud toto nelze, pak teprve se dítě ocitá v instituci (§ 971 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb.).

Systém náhradní péče se dělí na péči rodinnou a péči ústavní. Nejdůležitějším znakem odlišnosti těchto dvou typů péče je kolektiv, do kterého dítě přichází. O rodinnou péči se jedná, pokud dítě přichází do rodinného kolektivu. O dítě pečuje fyzická osoba a prostředí připomíná život v přirozené rodině. Péče ústavního typu se uskutečňuje v kolektivu dalších dětí v zařízení speciálně určeném pro tento typ péče (Trnková, 2018).

Pečující osoby jsou zaměstnanci zařízení a výchovu dětí mají v popisu práce. Po práci se vracejí zpět do svého vlastního domova (Matějček, 1989). Náhradní rodinná i

ústavní péče mají společné to, že umístění dítěte do té či oné péče vždy závisí na rozhodnutí soudu (Vávrová et al., 2015).

Právní systém definuje několik forem náhradní péče, kterým se budeme věnovat detailněji níže. Nicméně stojí za zmínku, že k výběru správné formy náhradní péče se musí přistupovat velice individuálně, s maximálním ohledem na to, co je nejlepší pro konkrétní dítě.

Existují ovšem určité zákonitosti, kterými se soud při rozhodování o osudu dítěte může řídit. Například osvojení je vhodné zejména pro děti mladší šesti let, zatímco pro děti starší je vhodnější pěstounská péče (Trnková, 2018). U ústavní péče můžeme tvrdit, že čím je dítě mladší, tím je pro něj ústavní péče horší. Je to z důvodu toho, že malé děti mají velice individuální potřeby a nejlepší je pro ně jedna pečující osoba, která tyto potřeby bude uspokojovat. Toho však systém ústavní péče není schopen dosáhnout na vyhovující úrovni (Sychrová, 2014).

1.1 Náhradní rodinná péče

Než přejdeme k tématu náhradní ústavní péče, která je s ohledem na povahu této práce důležitější, ráda bych pro úplnost stručně popsala náhradní rodinnou péči. Jak jsem již zmínila o několik odstavců výše, náhradní rodinná péče probíhá v rodinném prostředí. O dítě pečuje pár nebo jedna fyzická osoba, která není jeho biologickým rodičem. Dítě je sem umístěno, pokud soud rozhodne, že soužití s biologickými rodiči je pro něj jakýmkoliv způsobem ohrožující.

Nejdříve se dítěti hledá takové rodinné zázemí, které soud považuje za vhodné. Tedy mezi lidmi dítěti příbuznými či blízkými, až pak se teprve zvažuje svěření dítěte do péče dalším osobám. Při rozhodování o typu náhradní rodinné péče je nejdůležitější kritérium, jak dlouho dítě v péči bude, což může být krátkodobě, dlouhodobě nebo trvale (Kukla, 2016). V rámci možností má náhradní rodinná péče přednost před ústavní péčí.

NRP v České republice je upravena primárně zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů a zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Existuje ještě několik dalších zákonů, které právně upravují situaci rodin s dětmi přijatými do náhradní péče jako například zákon, který určuje peněžitou pomoc v mateřství (č. 187/2006 Sb.) nebo příspěvek na péči (zákon č. 108/2006 Sb.) a další.

1.1.1 Typy náhradní rodinné péče

Svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče

Tuto formu NRP vysvětluje zákon (§ 953 zákona č. 89/2012 Sb.):

„Nemůže-li o dítě pečovat žádný z rodičů ani poručník, může soud svěřit dítě do osobní péče jiného člověka. Rozhodnutí o svěřením dítěte do péče musí být v souladu se zájmy dítěte.“

Svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby, než rodiče je považováno za krátkodobou formu NRP (Matějček, 1999). Nejčastější volbou je v tomto případě svěřením dítěte osobě příbuzné, není to však nutností. Dítě může být svěřeno i osobě, ke které má silný citový vztah. Podmínkou je, že osoba, ke které by mohlo dítě jít do péče, musí být schopna se o něj postarat a se svěřením do péče souhlasí (Kukla, 2016).

Z právního hlediska má osoba, které je dítě svěřeno, povinnost se o něj starat a zajistit mu bezpečí, výchovu a celkově vhodné prostředí pro jeho zdárný vývoj. Nicméně celkový rozsah práv a povinností je závislý na rozhodnutí soudu. Na rozhodnutí soudu také závisí rozsah omezení rodičovské zodpovědnosti biologických rodičů dítěte, avšak vyživovací povinnost jim u této formy zůstává vždy (Kukla, 2016). V případě, že není možné uložit rodičům vyživovací povinnost, nelze po této formě NRP sáhnout a musí se nalézt jiné řešení.

Osvojení

Pro laickou veřejnost není termín *osvojení* až tak známý či běžný a většinou znají dříve používaný termín *adopce*. V České republice je osvojení nejčastěji volená forma náhradní rodinné péče (Gabriel & Novák, 2008). Osvojení se nejvíce od ostatních forem NRP odlišuje tím, že na osvojitele (tedy lidi, kteří se rozhodli osvojit si dítě) přecházejí veškerá práva a povinnosti ve vztahu k dítěti a mezi osvojitelem a dítětem vzniká příbuzenský vztah (Matějček, 1999). Osvojitelé jsou vedeni v rodném listě dítěte a v matriční knize (spolu s biologickými rodiči). Tím pádem biologičtí rodiče dítěte veškerou rodičovskou odpovědnost ztrácejí (Bechyňová, 2007).

Česká legislativa dříve dělila osvojení na osvojení zrušitelné a nezrušitelné. Obě tato rozdělení měla svoje právní specifika, nicméně Nový občanský zákoník rozdělení nahradil značně zjednodušeným řešením: pokud uplynou tři roky od doby, kdy osvojení nabylo právní moc, pak ho nelze zrušit (samozřejmě existují výjimky, jako třeba porušení zákona atd.). Z toho tedy vyplývá, že osvojení lze zrušit do doby tří let od nabytí právní moci, pokud je to v nejlepším zájmu dítěte (Kukla, 2016).

Osvojitelem se může stát manželský pár, jeden z manželů, pokud s tím druhý souhlasí, a také manžel(-ka) rodiče dítěte. V poněkud vzácnějších případech se osvojiteli stávají i lidé bez partnera (Gabriel & Novák, 2008). Dnes velmi ožehavé téma je osvojování dětí homosexuálními páry. Ačkoliv na to můžeme mít názor jakýkoliv, česká legislativa (§ 799 a 800 zákona č. 89/2012 Sb.) má zde jasno: v případě registrovaného partnerství může dítě osvojit pouze jeden z páru. Stejně tak to je v případě nesezdaného páru. Výše zmíněný zákon také udává následující podmínky osvojení:

- zletilost osvojitele a jeho svéprávnost
- trestní bezúhonnost
- dobrý zdravotní stav (alespoň natolik, aby nebyla ohrožena péče o dítě)
- přiměřený věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojencem (zpravidla 16 let).

Osvojit lze nezletilé dítě, které je považováno za *právně volné*. Je to dítě, jehož se rodiče dobrovolně zřekli (zavazují se písemným souhlasem s osvojením), nebo jim soud z jakéhokoliv důvodu (dlouhodobý nezájem, týrání, zanedbávání, trestní činnost apod.) jejich rodičovskou odpovědnost odebral (Gabriel & Novák, 2008).

Co se týče souhlasu s osvojením ze strany osvojence, zákon (§ 806 až 808 zákona č. 89/2012 Sb.) mluví následovně:

1. *Dosáhlo-li osvojované dítě alespoň dvanácti let, je třeba vždy jeho osobního souhlasu, ledaže je mimo jakoukoli pochybnost, že by byl postup požadující osobní souhlas osvojovaného dítěte v zásadním rozporu se zájmy dítěte, nebo že dítě není schopno posoudit důsledky souhlasu.*
2. *Dříve než se osvojované dítě vyjádří, soud je řádně poučí o účelu, obsahu a důsledcích souhlasu s osvojením.*
3. *Nedosáhlo-li dítě věku alespoň dvanácti let, dá jeho jménem souhlas s osvojením jeho opatrovník; opatrovníkem soud jmenuje zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí. Dříve než dá opatrovník souhlas, zjistí všechny rozhodné skutečnosti, které ho povedou k závěru, že osvojení bude v souladu se zájmy dítěte.*
4. *Je-li to možné, soud vyslechne i osvojované dítě a vezme na jeho vyjádření zřetel s ohledem na stupeň jeho duševního vývoje.*
5. *Osvojované dítě může svůj souhlas s osvojením odvolat až do rozhodnutí o osvojení.*

Na konec ještě stojí za zmínku, že vzácně dochází i k případům, kdy je osvojován jedinec zletilý, ale s ohledem na jejich ojedinělost a irelevantnost vůči této práci, se jim zde nebudeme podrobněji věnovat.

Pěstounská péče

Obliba pěstounské péče vzrostla v poslední době natolik, že pomalu začíná nahrazovat péči ústavní. Zejména ve světě se stala základním typem náhradní péče o dítě (Sychrová, 2014). O umístění dítěte do pěstounské péče rozhoduje soud, a to v případě, že je to to nejlepší řešení pro dítě, jehož řádnou výchovu nejsou schopni zajistit jeho biologičtí rodiče.

Pěstoun zastává roli rodiče. Má stejná práva a povinnosti, co se týče péče o dítě, ale v omezeném rozsahu (Gabriel & Novák, 2008). Ze své podstaty je pěstounství považované za dočasné, protože vlastní rodiče dítěte jsou stále zákonnými zástupci, platí výživné a očekává se od nich, že se pokouší napravit rodinnou situaci, kvůli které bylo dítě do pěstounské péče vůbec umístěno (Matějček, 1999). Biologičtí rodiče dokonce můžou požadovat o navrácení dítěte do své péče a je na zvážení soudu, jestli takovému požadavku vyhoví. Přesto se stává, že děti zůstávají u pěstounů několik let, protože rodinná situace jim nedovoluje návrat domů. Nicméně biologičtí rodiče mohou své dítě nadále vídat, pokud soud nerozhodne jinak (Bechyňová, 2007).

Je to právě kontakt s biologickými rodiči, který by měl být podporován, i když může být velice náročný (ale samozřejmě je na prvním místě nejlepší zájem dítěte). Avšak pokud to alespoň trochu jde, tak by biologičtí rodiče měli udržovat kontakt se svým dítětem, zatímco pěstouni mu zajišťují bezpečné a stabilní zázemí (Kukla, 2016).

Výhody pěstounské péče spočívají v tom, že umožňuje dítěti vyrůstat ve fungujícím rodinném prostředí (Sychrová, 2014). Takové prostředí by mu mělo poskytnout bezpečí, podporovat jeho zdárný vývoj, zabezpečovat výchovu a naplňovat individuální potřeby dítěte.

Tato forma NRP může být zrušena na žádost pěstouna nebo na podnět ze strany oddělení sociálně-právní ochrany dítěte a zaniká úplně, když dítě dovrší 18. rok života (Gabriel & Novák, 2008).

Poněkud novější formou pěstounské péče je pěstounská péče na přechodnou dobu (dále jen PPPD). Je to dočasný typ pěstounské péče u dětí, u kterých se předpokládá, že budou v brzké době v dlouhodobé NRP (např. osvojení), nebo se vrátí do původní rodiny (Zezulová, 2012). Maximální doba umístění dítěte v PPPD je jeden rok, do té doby by měla

původní rodina odstranit důvody, kvůli kterým bylo dítě odebráno. PPPD byla uzákoněna z důvodů kritiky tehdejší ústavní péče. PPPD vznikla jako alternativa klasické pěstounské péče a je považována za prevenci ústavní péče (Bubleová, Kovařík, Pazlarová & Janíčková, 2002).

Pěstounům, kteří poskytují PPPD se také říká profesionální pěstouni, protože pěstounskou péči berou jako zaměstnání. Z toho také vyplývají obavy a kritika ze strany odborníků i veřejnosti, protože by se PPPD mohla zneužívat jen pro zisk, aniž by bylo o dítě řádně postaráno. Avšak je mnoho podmínek, které žadatel o PPPD musí splnit, aby se mohl stát profesionálním pěstounem. Podmínky jsou například vhodné rodinné zázemí, bydlení i finanční situace, zdravotní i právní způsobilost a v neposlední řadě osobnostní charakteristiky žadatele (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 14. března 2013).

Úkolem přechodných pěstounů je poskytnout dítěti bezpečné, rodinné prostředí a snažit se spolupracovat s původní rodinou dítěte, pokud je to možné. Také je důležitá podpora vztahu dítěte nejen s pěstounskou rodinou, ale hlavně s rodinou biologickou (Zezulová, 2012). K tomu se ale musí přistupovat velice individuálně a zvážit, co je nejlepší pro dítě.

U dlouhodobého pěstounství se stále více řeší, kde je hranice mezi rodičem a pěstounem. Dítě má své biologické rodiče, kteří mají určitá práva a role pěstouna je řekněme rolí vedlejší. Obzvláště proto, že hlavní náplní pěstouna je o dítě pečovat. Nicméně je důležité podotknout, že pro dítě je toto z dlouhodobého hlediska málo. Potřebuje lásku, podporu a výchovu. Pokud nejsou praví rodiče toto schopni zajistit, měli by to být právě pěstouni, kteří zmíněné potřeby dítěte uspokojí (Kukla, 2016).

Pod pěstounskou péčí spadá péče příbuzenská, kdy je pěstoun někdo z příbuzných. Dle statistik MPSV se toto děje ve dvou třetinách případů. Děti nejčastěji přebývají u prarodičů (Sychrová, 2014).

Poručenství

Při této formě NRP má poručník dítěte všechna práva a povinnosti rodičů, nicméně v určitých situacích týkajících se dítěte musí poručník získat vyjádření soudu. Takováto vážná rozhodnutí mohou být například nakládání s majetkem poručenice, lékařský zákrok nebo volba povolání a další. To se také týká prospívání a vývoje poručenice, o kterém pravidelně spravuje soud (Gabriel & Novák, 2008).

K popsání poručenství využijeme Kuklovu (2016, s. 252) definici:

Poručenství je pojato jako institut zásadní náhradní péče, a to zejména v rovině právní ochrany dítěte, jehož rodiče nejsou, totiž fakticky (zemřeli) či právně neexistují (nejsou známi) nebo pro svoji právní nezpůsobilost (ať obecně, či ve vztahu k dítěti, ať dlouhodobě, či přechodně) nejsou schopni dítěti poskytnout náležitou a úplnou ochranu jeho práv a zájmů.

Je-li poručenec osvojen, dovrší 18. rok života nebo pokud jeho biologický rodič nabude rodičovskou odpovědnost, poručenství právně zaniká (§935 zákona č. 89/2012 Sb.).

1.2 Náhradní ústavní péče

Ústavní péče nebo také institucionální péče spadá pod tři ministerstva: Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstvo práce a sociálních věcí. Jedná se o poskytování ubytovací péče pro malé či velké skupiny, jež nespojuje rodinný základ (Sychrová, 2014).

Zařízení spadající pod Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen MŠMT) se specializují na vzdělávací a výchovnou složku ústavní péče (proto také někdy používají pojem náhradní výchovná péče). Naproti tomu instituce pod správou Ministerstva práce a sociálních věcí (dále jen MPSV) se soustřeďují na ústavní péči s užitím metod sociální práce. A Ministerstvo zdravotnictví (dále jen MZ) se zaměřuje na ošetrovatelskou a zdravotní péči (Sychrová, 2014). Nicméně všechny tyto složky se více či méně prolínají napříč všemi ústavy, nehledě na ministerstvo, pod které spadají.

Ústavní péče je dlouhodobě kritizována, jak v České republice, tak ve světě. Nejenom z očividných důvodů (tento sektor není dostatečně financovaný, málo zaměstnanců, časté střídání zaměstnanců), ale čím dál více se prosazuje právo biologických rodičů na jejich děti (Kukla, 2016). Avšak v ústavní péči jsou také děti, které do ní byly svěřeny právě rodiči, či zákonnými zástupci.

Kvůli této kritice, společně s hlásáním práva dětí na rodinu, a dávno známými či nově objevenými negativními dopady ústavní péče na vývoj dítěte, se do popředí dostává prosazování rodinné péče a upuštění od té ústavní (Sychrová, 2014).

Proto před uložením dítěte do náhradní ústavní péče, soud vždy zvažuje, jestli není možnost dítě svěřit do náhradní rodinné péče nebo do péče v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc (§ 971 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb.).

Jak již bylo řečeno, ústavní péči spravují tři státní orgány, ale v této práci se budeme soustředit hlavně na instituce ústavní péče spadající pod MŠMT. Jsou jimi:

- dětské diagnostické ústavy
- dětské domovy
- dětské domovy se školou
- výchovné ústavy

Tyto instituce jsou určené pro děti starší tří let a dělí se podle účelu, který mají splňovat (Vávrová et al., 2015). Každému z těchto zřízení se budeme věnovat podrobněji později.

I když počet dětí v ústavní péči od roku 2009 pozvolna klesá (Vávrová et al., 2015), faktem zůstává, že ústav bývá konečným řešením pro mnoho dětí. Statistická ročenka školství (nedat.) ukazuje, že pro období 2018/2019 je v zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy 6394 dětí a mladistvých.

Ústavní péče má řadu nevýhod. Kvůli častému střádání zaměstnanců je pro dítě například těžké vytvořit si citové pouto. Může se rovněž stát, že je dítě umístěno daleko od místa původního bydliště rodiny. Ta jej pak v případě svého slabšího sociálního zázemí nemůže často (nebo vůbec) navštěvovat. Což samozřejmě výrazně ztěžuje kvalitní spolupráci s biologickými rodiči (Kukla, 2016). Nicméně soud každý půl rok přezkoumává, zda je ústavní péče pro konkrétní dítě stále nezbytně nutná a může ji podmíněčně zrušit (§973 zákon č. 89/2012 Sb.).

Ptáček et al. (2011, s. 6) tvrdí, že *„řada vědeckých studií, publikovaných již více než 50 let, prokazuje skutečnost, že institucionální formy výchovy zásadním způsobem a ve všech ohledech negativně ovlivňují vývoj dítěte a nemohou, i přes kvalitní materiální zabezpečení a navyšování personálu, zabezpečit jeho plnohodnotný vývoj.“*

Obecně platí, že čím je dítě mladší, tím je pro něj ústavní péče horší. Čím je dítě mladší, tím více potřebuje jednu osobu, se kterou má blízký vztah, pocit stálosti a stability. U dětí, které pobývají v ústavech dlouhodobě, se může objevit psychická deprivace (Ptáček et al., 2011). Tato deprivace může být způsobena nedostatečným uspokojením sociálních a citových potřeb. A je to právě deprivační zkušenost, která může výrazně ohrozit zdárný vývoj dítěte. Tento problematický vývoj osobnosti dítěte se projevuje ve vztahu k sobě samému i druhým lidem (Langmeier & Matějček, 2011). Dokonce se zvyšuje šance na

rozvinutí psychické poruchy. U dětí v ústavní péči je výskyt psychiatrických diagnóz šestnáctkrát vyšší než u běžné populace (Raboch, 2001 in Ptáček et al., 2011).

Je důležité poznamenat, že v poslední době dochází k postupné reformě systému péče o děti v institucích. Nejde však o úplné rušení těchto institucí, ale o změnu pobytových míst tak, aby se co nejvíce podobala přirozenému sociálnímu prostředí (Vávrová et al., 2015).

Z předchozích odstavců mohlo vyplynout, že ústavní péče je vždy špatná, což není pravda. Jsou děti, pro které je ústavní péče nejlepším řešením. Při rozhodování o typu péče je důležité mít možnost výběru a vždy mít na srdci nejlepší zájem dítěte.

1.2.1 Definice ústavů

Existuje mnoho typů ústavů a mnoho definic. V této práci se budeme zabývat pouze ústavy poskytujícími náhradní péči o děti a mladistvé, proto jsem zvolila definici, která říká, že se jedná o „*prostředí formálních organizací původně společnosti zřízených k zajištění pomoci dětem a mladistvým, kteří vyžadují mimořádnou podporu ze strany společnosti. Jedná se o organizace zajišťující služby určené pro děti a mladistvé, o něž z různých důvodů nemohou pečovat jejich biologičtí rodiče*“ (Vávrová et al., 2015, s. 7)

Matoušek (1999, s. 10) doplňuje, že „*ústav je zvláštní fenomén: personál je v něm zaměstnán jako v jakékoliv jiné organizaci, pro klienty je však ústav dočasnou nebo trvalou náhradou domova.*“

Chápe ústav jako umělý domov s vnitřním řádem, společenskou hierarchií i společenskými hranicemi. S vlastní atmosférou a životem, který je odlišný od toho mimo něj. Takto se staví k ústavům určeným nejen pro ústavní (či ochrannou) výchovu, ale i k nemocnicím či domům s pečovatelskou službou. Tento popis je vhodný i pro ty typy ústavů, kterým se budeme v této práci věnovat.

1.2.2 Historie ústavů

Ústavní péče má v České republice dlouhého historického trvání. Už ve středověku můžeme dohledat kořeny budování útulků a špitálů. Dříve spadala zodpovědnost starat se o své blízké rodině, avšak s postupem času se tato zodpovědnost přesunovala od rodiny na stát, který začal budovat ústavy typu nalezinců, sirotčinců, vychovaten i polepšoven (Matoušek, 1999)

Jsou to právě vychovatelný a polepšovny, které se dají považovat za předchůdce dnešního konceptu dětských domovů, výchovných ústavů a jim podobných zařízení. Tato zařízení se řídila zákonem o speciální ústavní péči pro mladistvé, který byl uzákoněn roku 1873, pochopitelně však prošel několika velkými změnami (Halířová, 2012). Nejaktuálnější je zákon z roku 2002 a nový občanský zákoník (Vávrová et al., 2015).

1.2.3 Ústavní výchova

Ústavní výchova je soudem nařízená dle občanského zákoníku. Rozumí se tím soudem nařízená péči o dítě, respektive nezletilou osobu ve věku zpravidla od 3 do 18 let a nemá trestní charakter (Kukla, 2016).

Zákon (§ 971 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb.) uvádí, že soud nařizuje ústavní výchovu, jsou-li výchova dítěte nebo jeho tělesný, rozumový či duševní stav, anebo jeho řádný vývoj vážně ohroženy nebo narušeny do té míry, že je to v rozporu se zájmem dítěte, anebo jsou-li tu vážné důvody, pro které rodiče dítěte nemohou jeho výchovu zabezpečit, může soud jako nezbytné opatření také nařídit ústavní výchovu. Učiní tak zejména tehdy, kdy dříve učiněná opatření nevedla k nápravě. Soud přitom vždy zvažuje, zda není na místě dát přednost svěřeni dítěte do péče fyzické osoby.

Výkon ústavní i ochranné výchovy se řídí zákonem č.109/2002 Sb. o výkonu výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a změně dalších zákonů a zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

1.2.4 Ochranná výchova

Ochranná výchova je pouze jedním z několika zákonem daných ochranných opatření. Mezi ně patří ochranné léčení, zabezpečovací detence, zabránění věci a právě ochranná výchova, která se specificky týká pachatelů mladších 18 let (Zeman, Diblíková, Kotulan, & Vlach, 2009). Z tohoto důvodu se jí budeme věnovat blíže.

Ochrannou výchovu ukládá soud dle Zákona č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže) v ustanovení § 22 (pro mladistvé) a ustanovení § 93 (pro děti mladší 15 let). Zákon tedy rozlišuje řízení ve věcech mladistvých a řízení ve věcech dětí mladších patnácti let.

Soud ukládá ochrannou výchovu mladistvému či nezletilému dítěti, které spáchalo protiprávní čin. Smyslem ochranné výchovy je zabránit další trestné činnosti dítěte, zajistit jeho další zdárný vývoj a ochrana společnosti před dalšími protiprávními činy (Zeman et al., 2009).

Pro výkon ochranné výchovy existují speciální instituce, kterým se budeme věnovat v další kapitole. Ochranná výchova trvá tak dlouho, dokud je potřeba a soud ji může změnit na ústavní výchovu nebo podmíněčně zrušit. Může trvat až do završení 18. roku života a soud může výchovu prodloužit až do 19. roku života mladistvého (Schelleová, 2004).

1.2.5 Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy

Instituce uvedené v následující podkapitole spadají pod správu MŠMT. Vztahují se k nim proto zákony pro výkon ústavní a ochranné výchovy popsané výše. Soustřeďují se hlavně na vzdělávací a výchovnou složku ústavní péče a mají k tomu personál s pedagogickým vzděláním (Sychrová, 2014).

Diagnostické ústavy

Diagnostické ústavy jsou internátní výchovné instituce určené pro děti a mladistvé zpravidla ve věku od 3 do 18 let života s nařízeným předběžným opatřením, nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou (Vavrysová, 2018). Pobyt v DÚ je krátkodobý a dítě zde může zůstat maximálně 8 týdnů (Kukla, 2016).

Jak si lze z názvu tohoto zařízení domyslet, úkolem DÚ je diagnostika dětí a mladistvých, a to převážně z psychologického a pedagogického hlediska (Marková, Venglářová & Babiaková, 2006). Diagnostika však představuje pouze část povinností. Hlavní pracovní náplň diagnostických ústavů je složitější:

„Diagnostický ústav na základě výsledků diagnostických, vzdělávacích, terapeutických, výchovných a sociálních činností, které jsou součástí komplexního vyšetření, zpracovává komplexní diagnostickou zprávu s návrhem specifických výchovných a vzdělávacích potřeb“ (SocioFactor, 9. května 2014, s. 404).

Znamená to tedy, že nejdůležitějším úkolem DÚ je na základě komplexního vyšetření rozmístit děti a mladistvé do příslušných typů zařízení určených pro výkon ústavní anebo ochranné výchovy (Švancar, 1988). Jsou takovým pomyslným odrazovým můstkem pro veškerá ostatní ústavní zařízení, protože v podstatě rozhodují, co se s dítětem stane dál.

Abychom se na rozmisťování podívali konkrétněji, tak děti, které mají z důvodu kázeňských prohřešků uloženou ochrannou výchovou, jsou podle výsledků komplexního vyšetření a dostupnosti vybraných institucí poslány buď do dětského domova se školou, nebo do výchovného ústavu. Oproti tomu děti s nařízenou ústavní výchovou, které se kvůli nevhodným podmínkám v rodinném zázemí nemůžou vrátit domů a nepotřebují speciální výchovná opatření, jsou poslány do běžných dětských domovů (SocioFactor, 9. května 2014).

Také se může stát, že důvody, proč dítě pobývá v DÚ, pominou, načež se dítě může vrátit domů. To je samozřejmě nejlepší řešení pro všechny zúčastněné strany.

Dětský domov

Dětské domovy jsou zařízení, o kterých má určitou představu pravděpodobně většina běžné populace. Obyčejně už však laici nejsou schopni rozpoznat rozdíl mezi *klasickým* dětským domovem a dětským domovem se školou. Přitom samotný rozdíl je zásadní.

Zjednodušeně řečeno – do dětského domova jsou poslány děti, které mají soudem nařízenou ústavní výchovu, ale nemají výchovné problémy (Vávrová et al., 2015). V tom se klientela dětských domovů podstatně odlišuje od dětského domova se školou.

V dětských domovech našly útočiště ty děti, o které se nemá kdo postarat. Můžou to být děti, které ztratily rodiče (faktičtí sirotci), nebo které byly rodičům odebrány z různých závažných důvodů a stali se z nich takzvaní sociální sirotci. Nejčastějšími důvody pro odebrání dítěte rodičům jsou: zneužívání, zanedbávání, týrání či trestná činnost rodičů (Matějček, 1999). Můžou sem být poslány i nezletilé matky s jejich dětmi (SocioFactor, 9. května 2014).

Věkové rozpětí dětí pobývajících v DD je od 3 do 18 let, popřípadě po dokončení přípravy na vzdělání. Jedná se o pobyt dlouhodobý, často až do dosažení zletilosti (Kukla, 2016). Existuje zde systém *rodinných skupin*, ve kterých je 6–8 dětí, které se mohou lišit jak věkem, tak pohlavím (SocioFactor, 9. května 2014). Nicméně je pravidlem, že sourozenci bývají zařazeni spolu.

Děti pobývající v tomto zařízení navštěvují normálně školu, která ovšem není součástí zařízení, ale je v přiměřené vzdálenosti od DD (Vavrysová, 2018). Při výběru školy po dokončení základního vzdělání se bere v potaz zájem a schopnosti dítěte, stejně tak jako dojezdová vzdálenost potenciální školy (Bendl, 2015). Ve školách jsou děti z DD společně s dětmi, které nejsou v ústavní péči a vyrůstají v rodinách.

Funkce DD je výchovná, vzdělávací, sociální, zdravotní i preventivní (Bendl, 2015). Jelikož děti přicházejí do DD z různých rodin, jejich vědomosti i návyky se liší a je tedy na personálu DD, aby jim s případnými mezerami, nedostatky anebo špatnými zvyky pomohl. To se může týkat například osobní hygieny, udržování pořádku, stolování apod.

Jelikož děti tráví v DD většinu svého času, měla by tato zařízení poskytovat i široký výběr volnočasových aktivit, které rozvíjejí zájmy dětí a u kterých se můžou jak pobavit, tak odpočinout.

Bendl (2015) tvrdí, že takovéto aktivity jsou obzvláště podporované, pokud se odehrávají mimo DD. Ať už je tomu tak v klasické škole nebo například v umělecké škole, mají tyto aktivity velký význam pro socializaci dětí. I když DD není uzavřené prostředí, je pro dítě důležité setkávat se i s lidmi mimo DD, nejlépe s jeho rodinou či blízkými.

Zřejmě nejdůležitějším a zároveň nejobtížnějším úkolem DD je připravit děti na život po odchodu z domova. Především co se týká základních znalostí a dovedností, jakými jsou například nakládání s penězi či vaření jednoduchých jídel. V podstatě se ale jedná o vše, co děti mohou a budou v samostatném životě potřebovat.

Dětský domov se školou

Mezi dětským domovem a dětským domovem se školou je zásadní rozdíl. Do dětských domovů se školou bývají umisťovány děti, které mají uloženou ochrannou výchovu nebo nařízenou ústavní výchovu.

Pokud jim soud nařídil ústavní výchovu, znamená to, že mají závažné poruchy chování či duševní poruchy (Bendl, 2015). Také v tomto typu zařízení mohou být nezletilé matky, které mají poruchy chování či duševní poruchy nebo uloženou ochrannou výchovu (Vavrysová, 2018).

Z důvodu těchto výchovných problémů vyžadují zvláštní výchovně léčebnou péči, kterou by zaměstnanci tohoto zařízení měli poskytovat. Děti bývají rozmístěny v rodinných skupinách po 5 až 8 dětech (SocioFactor, 9. května 2014). Do těchto skupin jsou rozděleny podle jejich výchovných či léčebných potřeb.

Umístěny bývají děti od 6 let věku po dokončení školní docházky. Zpravidla tedy do 15 let věku, může to ale být i déle, pokud dítě kvůli špatnému prospěchu opakuje ročník. Typické pro tento typ instituce je, že škola, do níž děti docházejí, je součástí zařízení (Vavrysová, 2018). Děti tak neopouští dětský domov.

Pokud však ředitel domova usoudí, že pominuly důvody, kvůli kterým dítě chodí do školy uvnitř zařízení, může dítěti povolit docházku do školy mimo instituci. Na druhou stranu, pokud důvody umístění dítěte v zařízení nepominuly ani do doby, kdy dítě dokončilo základní vzdělání, může soud rozhodnout o přesunutí dítěte do výchovného ústavu (SocioFactor, 9. května 2014).

Výchovný ústav

Do výchovných ústavů jsou posíláni mladiství většinou starší 15 let. Avšak může být udělena zvláštní výjimka pro mladší děti (ovšem stále starší alespoň 12 let) s tak závažnou poruchou chování, že nemůžou být poslány do dětského domova se školou (SocioFactor, 9. května 2014). Jsou to přesně ty ústavy, které si laická veřejnost představuje pod pojmem *pasták* nebo *polepšovna*.

Výchovný ústav plní ve vztahu k dětem úkoly především výchovné, vzdělávací a sociální (Vavrysová, 2018). Zaměstnanci jsou nejčastěji pedagogové či speciální pedagogové, kteří pracují s mladistvými výchovně pedagogickými či psychologickými metodami. Nedílnou součástí je i psychoterapeutická a socioterapeutická práce s mladistvými (Bendl, 2015).

Stejně jako v dětských domovech jsou mladiství rozděleni do takzvaných *rodinných skupin* po 6 až 8 dětech (SocioFactor, 9. května 2014). Vychovatelé rodinné skupiny vedou k vhodnému trávení volného času, společným i individuálním aktivitám, péči o sebe i o své věci a snaží se je připravit na budoucí povolání a samostatný život po odchodu z ústavu (Bendl, 2015).

Zařízení samozřejmě nezajišťuje mladistvým jen střechu nad hlavou a postel, ale také ošacení, pomůcky na různé volnočasové aktivity, kapesné a jednorázový příspěvek při odchodu z ústavu (Bendl, 2015).

1.2.6 Ostatní zařízení ústavní péče

Jen pro úplnost zmíníme krátce i ostatní zařízení ústavní péče, která ale už nespádají pod MŠMT, nýbrž pod MPSV (zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a domovy pro osoby se zdravotním postižením) a MZ (kojenecké ústavy a domovy pro děti do třech let věku).

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

Česká legislativa (§ 42 zákona č. 401/2012 Sb.) mluví o zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (ZDVOP) takto:

Jde o zařízení, která poskytují ochranu a pomoc dítěti, které se ocitlo bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy nebo ocitlo-li se dítě bez péče přiměřené jeho věku, jde-li o dítě tělesně nebo duševně týrané nebo zneužívané anebo o dítě, které se ocitlo v prostředí nebo situaci, kdy jsou závažným způsobem ohrožena jeho základní práva. Ochrana a pomoc takovému dítěti spočívá v uspokojování základních životních potřeb, včetně ubytování, v zajištění zdravotních služeb a v psychologické a jiné obdobné nutné péči.

Je několik způsobů, jak se dítě do ZDVOP může dostat: může to být nařízené soudem nebo na základě žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Také o to může požádat zákonný zástupce dítěte či dítě samo (SocioFactor, 9. května 2014).

Na základě toho, jakým způsobem se dítě do ZDVOP dostalo, určuje zákon (§ 42 zákon č. 401/2012 Sb.) délku jeho pobytu. Pokud bylo umístěno na žádost zákonného zástupce, délka pobytu jsou 3 měsíce. Pokud na žádost úřadu obce s rozšířenou působností, nebo na žádost dítěte se souhlasem zákonného zástupce, je to 6 měsíců. Tuto dobu lze výjimečně překročit, jestliže se rodiče dítěte aktivně snaží napravit rodinnou situaci, aby se k nim mohlo dítě vrátit. Avšak doba pobytu dítěte v ZDVOP nesmí překročit dobu 12 měsíců.

Hlavním úkolem ZDVOP je poskytovat pomoc, ochranu a bezpečí dítěti do doby, než soud rozhodne o nařízení předběžného opatření. Nejenže slouží k uspokojování základních potřeb dítěte, také poskytuje poradenské (sociální, psychologické) služby rodičům i dítěti. Dále poskytuje výchovnou a zdravotní péči, pomáhá s přípravami dítěte do školy i s jeho zájmovými činnostmi a dalšími povinnostmi týkající se péče o dítě (§ 42 zákon č. 401/2012 Sb.).

Domovy pro osoby se zdravotním postižením

Domovy pro osoby se zdravotním postižením jako jediné ze zmíněných zařízení neposkytují péči pouze dětem a mladistvým, ale všem bez ohledu na věk. Stejně jako ZDVOP spadají pod MPSV a jsou právně upraveny zákonem č. 108/2006 Sb. o sociálních službách.

Zařízení jsou určena pro lidi se sníženou soběstačností z důvodu zdravotního postižení, jejichž situace vyžaduje pravidelnou pomoc jiné osoby. Mohou tam být umístěny děti s nařízenou ústavní výchovou nebo v předběžném opatření (§48 zákon č. 108/2006 Sb.)

Kojenecké ústavy a domovy pro děti do třech let věku

Domovy pro děti do třech let věku jsou také známy pod pojmem *kojenecké ústavy* a jako jediné ze zmíněných zařízení spadá pod Ministerstvo zdravotnictví.

Tyto domovy jsou určeny dětem do 3 let, které nemohou vyrůstat v rodinném prostředí, protože je pro něj jakýmkoliv způsobem ohrožující. Poskytují jim ubytování, stravování, ošacení a výchovnou činnost. V některých případech může poskytnout zaopatření i těhotným ženám, pokud jsou v nepříznivé životní situaci (§ 43 zákon č. 372/2011 Sb.).

2 RODINA

V této kapitole se zběžně seznámíme se zásadním faktorem, který má vliv na chování dítěte: rodina. Dále se seznámíme s termínem *sanace rodiny* a vysvětlíme si důležitost této disciplíny pro děti opouštějící dětský domov se školou a jejich rodiny.

Rodina je základním kamenem společnosti již od té to doby, kdy společnost jako taková vznikla. To, jakým způsobem funguje (nebo nefunguje), má zásadní vliv na všechny členy rodiny, obzvláště pak děti. Rodinné zázemí v kontextu této práce můžeme definovat jako prostředí formování a ohraničování osobnosti, a proto má zásadní roli při vývoji dětí a adolescentů (Georgas, 2006).

2.1 Vliv rodiny na dítě

Ve většině případů je problémové zázemí a komplikované rodinné vztahy jedním z hlavních důvodů, které vedou ke špatnému chování dítěte a jeho následnému umístění v dětském domově se školou. Je to způsobeno tím, že pro dítě je nejpodstatnější rodina (Říčan, 2013). Matějček (1994) zase říká, že na vývoj jedince má vliv mnoho faktorů, avšak vyzdvihává důležitost výchovy a charakteru osoby, která vychovává. Shaffer (2005) dodává, že rodina je primární zdroj socializace, protože právě v rodině se děti učí hodnotám, postojům a společností přijatelnému chování. Ať už se teorie jakkoliv liší, všeobecně se dá říct, že rodina a výchova má podstatný vliv na formování dětské psychiky (Čáp, 1997).

I když se rodina i představa o tom, jak má vypadat, neustále mění, její důležitost na vývoj dítěte je stále stejná. Rodinu můžeme dělit podle funkčnosti, tedy na funkční, funkční s přechodnými problémy, problémovou, dysfunkční a afunkční (Helus, 2015).

Ve zkratce můžeme říct, že funkční rodina je ideál, ke kterému by měly všechny rodiny směřovat. Pokud má přechodné problémy, snaží se je řešit a většinou si s nimi dokáže poradit bez vnější pomoci. Naproti tomu problémová rodina své problémy buďto neřeší, nebo je řešit neumí a potřebuje odbornou pomoc. Pokud jsou z dlouhodobého hlediska vážným způsobem narušeny hlavní funkce rodiny a nestačí už jen odborná pomoc, nýbrž musí zasáhnout stát, jedná se o rodinu dysfunkční. Pokud rodina zcela nefunguje a natolik vážným způsobem ohrožuje děti, že je nutné je z rodiny odebrat, mluvíme o afunkční rodině (Helus, 2015).

Nejzávažnější a nejdlouhodobější následky na vývoj dítěte mají dysfunkční a afunkční rodiny. Dysfunkční rodiny mohou být například takové, kde se vyskytují závislosti na návykových látkách, psychické poruchy nebo jsou velice sociálně slabé. Afunkční rodina může děti zanedbávat, týrat nebo zneužívat (Helus, 2015).

Následky takového chování vůči dítěti mohou být nedozírné. Bandurova teorie observačního učení říká, že se děti učí pozorováním chování důležitých osob, přizpůsobují se tomuto chování a napodobují ho. Děti tvoří svá vnitřní nastavení skrze vztahy s pečujícími osobami (Bandura & Walters, 1963, in Figueiredo & Dias, 2012). Znamená to tedy, že pokud rodina nevychovává dítě přijatelným způsobem, nebo ho dokonce ohrožuje, dítě může takovýto vzorec chování převzít za vlastní a pokračovat v toxickém kruhu.

Nicméně dlouhodobá studie kriminality dětí a mladistvých (Huizinga, Loeber & Thornberry, 1993) zdůrazňuje, že se u dítěte, které vyrůstalo v dysfunkční či afunkční rodině, nemusí automaticky projevit delikventní chování. Ve hře je mnoho dalších faktorů, jako například škola, vrstevníci či osobnostní charakteristiky dítěte. V mnoha případech se tedy stává, že přesto, že někdo pochází z dysfunkční nebo afunkční rodiny, nikdy se k delikventnímu chování neuchýlí. Spojitost mezi funkčností rodiny a chováním dítěte tedy není průkazná.

2.2 Sanace rodiny

Odchod z domova je významná událost v životě dítěte, které v zařízení strávilo třeba i několik let. Celá situace je obtížnější ještě proto, že chlapcům je 15 let a zrovna procházejí pubertou. Nicméně správná resocializace a navrácení se k rodině, která se snaží pro chlapce zajistit vhodné prostředí a důslednou výchovu, je klíčové pro chlapcovu úspěšnou nápravu a minimalizaci recidivy.

Právě z těchto důvodů je důležitá sanace rodiny. Dle Běchyňové (2007, s. 170) sanace rodiny znamená *soubor služeb a programů, které jsou poskytovány zejména biologické rodině dítěte, ohroženému na sociálním, biologickém a psychologickém vývoji. Cílem sanace rodiny je předcházet, zmírnit nebo eliminovat příčiny ohrožení dítěte a poskytnout rodičům i dítěti pomoc a podporu k zachování celé rodiny, k odvrácení možnosti odebrání dítěte do zařízení pro výkon ústavní výchovy, nebo k umožnění jeho návratu z některého z těchto zařízení zpět domů.*

Sanaci můžeme zjednodušeně pochopit jako podporu problémové rodiny, za účelem jejího správného fungování, zachování či obnovení. Tato podpora je postavena na spolupráci odborníků s rodinou.

Je to právě spolupráce, která je pro úspěšnou sanaci kritická. Pokud není rodina dostatečně motivovaná spolupracovat, či na svém současném fungování odmítá cokoli měnit, sanace nemá šanci na úspěch. Jsou také případy, kdy nelze sanaci provést a nejlepším řešením je alespoň dočasné odebrání dítěte (Bechyňová & Konvičková, 2008).

Odborníci, kteří s rodinami řeší zapojení do procesu sanace, jsou sociální pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD). Tato spolupráce je kritická, protože jsou to sociální pracovníci, kteří mohou podat návrh na odebrání dítěte od rodiny. Rozhodnutí, že se rodina do procesu zapojí, je pouze začátek dlouhé cesty. Každá změna je náročná a změna systému celé rodiny se může zdát nemožná. Proto je důležité, aby odborníci byli trpěliví a schopni vysvětlit, jakých chyb se rodina při výchově dítěte dopouští. Často se stává, že rodiče o svých nevhodných výchovných metodách nevědí nebo je za nevhodné nepovažují. Proto je důležité rodičům chyby vysvětlit a ukázat lepší způsoby výchovy (Bechyňová & Konvičková, 2008). Je pochopitelné, že ve spoustě případů rodiče odmítají fakt, že by se dopouštěli chyb. Je těžké si přiznat, že jako rodiče selhali.

Do procesu se zapojuje celá rodina a celá rodina musí spolupracovat a být přiměřeně podporována. Sociální pracovníci zvažují, jaký typ podpory rodina potřebuje. Ať už se to týká financí, bydlení nebo zdravotní péče (Matoušek, Pazlarová, & Baldová, 2008).

Proces sanace stojí na kvalitě vztahu mezi rodinou a pracovníky. Ze strany pracovníka je důležité pochopení, že rodina může být nepřátelská z důvodu kritiky jejich dosavadního fungování, mohou se bát, že jim dítě bude odebráno nebo mohou mít s jakýmkoliv druhem pomoci špatné zkušenosti. Nicméně je důležité, aby se pracovník pokoušel o otevřenou komunikaci, aby se obě strany domlouvaly na postupech, metodách i cílech. Od rodiny je nutná snaha o spolupráci nejen s pracovníky, ale i mezi sebou. Nejdůležitější je pochopení, že smyslem procesu sanace je rodině pomoci a problémy vyřešit (Bechyňová & Konvičková, 2008; Matoušek et al. 2008).

3 DĚTSKÝ DOMOV SE ŠKOLOU

Celým názvem dětský domov se školou, základní školou a školní jídelnou. Je právním subjektem zřízeným MŠMT a stejně jako všechny ostatní dětské domovy se školou popsané v kapitole výše, je to školské zařízení určené pro děti s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou a pro děti umístěné na základě předběžného opatření. Z důvodu zaručení anonymity uchazečů výzkumu si konkrétní zařízení zběžně popíšeme, aniž by byla prozrazena jeho identita.

Vyučování ve škole je organizováno ve třech třídách, zatímco v domově jsou chlapci rozděleni do čtyř výchovných rodinných skupin. Výchovu dětí celoročně zajišťuje tým odborníků složený z etopeda, sociální pracovnice, 4 učitelů, 8 vychovatelů, 16 asistentů pedagoga na noční služby a kancelářský a pomocný personál.

Kapacita zařízení je 32 dětí a v současné době je naplněna. Jedna skupina je výchovně léčebné oddělení a zároveň ochranná výchova. Tato rodinná skupina je tvořena dětmi, které jsou diagnostikovány se závažnými psychickými poruchami a jsou medikovány (J. Kouřil, osobní sdělení 2. ledna 2020).

3.1 Historie

Následující údaje byly čerpány z Kroniky DVÚ:

Zařízení bylo založeno 1. ledna 1956, jako dětský výchovný ústav pro chlapce i dívky s kapacitou 80 dětí. První skupina dětí byla přijata 5. ledna 1957 a první ředitel v ústavě zavedl mnoho výchovných systémů včetně takzvané pedagogické trojice – jeden učitel a dva vychovatelé. Tato trojice měla na starost vždy jeden výchovný oddíl, do kterého byly děti rozděleny. Systém pedagogické trojice je v domově zachován dodnes.

V roce 1958 Ministerstvo školství nařídilo, že v takovýchto zařízeních mohou pobývat jen děti jednoho pohlaví. Proto bylo rozhodnuto, že děvčata budou přesunuta jinam a ústav bude určený výhradně pro chlapce.

Během let se vystřídal mnoho ředitelů i systémů výchovy. V roce 1995 se změnila dokonce i budova, ve které byl ústav zřízen. Po přestěhování se ústav skládal z budovy školy, třech pavilónů, pro výchovné skupiny, několika kanceláří a jídelny s kuchyní. Postupně docházelo k modernizaci těchto prostorů, a dokonce byl přistavěn i nový pavilón. Celková rekonstrukce skončila v roce 2009.

V roce 2003 se změnil název z dětského výchovného ústavu na dětský domov se školou, základní školou a školní jídelnou.

3.2 Denní režim

Již z povahy zařízení a typu klientů, kteří se do zařízení dostanou, vyplývá, jak je důležité důsledné dodržování stanoveného denního režimu. Velmi často se do domova dostávají děti, kterým přesně takový režim chyběl, ať už se jedná o hygienické návyky či dodržování jakýchkoliv společenských pravidel.

Systematické dodržování denního režimu je tedy důležité k tomu, aby se děti naučily respektovat a dodržovat pravidla a předpisy či následovat instrukce. Za dodržování denního režimu získávají děti určité výhody, například jim ředitel dovolí odjet na víkend domů.

V domově začíná pracovní den v 7 hodin, kdy se děti budí, následuje hygiena, rozcvička a snídaně. Na 8. hodinu jdou do školy, kde mohou být různě dlouhou dobu, záleží na rozvrhu. Po skončení vyučování následuje odpolední klid, aktivity pod vedením vychovatele, svačina, další aktivity pod vedením vychovatele, večeře, osobní volno, hygiena a úklid a večerka, která je v 9 hodin večer.

Víkendová rána jsou podobná, s tím rozdílem, že budíček je v 8 hodin a místo školy je velký úklid pokojů i společných prostor. Zbytek dne se skládá z aktivit od vychovatelů nebo osobního volna (J. Kouřil, osobní sdělení 2. ledna 2020).

3.3 Odchod z domova

Soud může na základě dobrého chování chlapců v zařízení podmíněčně zrušit ochrannou (většinou i ústavní, pokud je to možné) výchovu. Děti se potom navrací domů k rodinám či zákonným zástupcům. To, že se děti mají kam vracet, je možná důvodem toho, že na téma odchodu dětí z dětského domova se školou nejsou v ČR výzkumy.

Nicméně byl proveden podobný výzkum, který se zabýval odchodem mladých lidí z dětských domovů. Agentura Ipsos na pokyn neziskové organizace Mimo domov, provedla průzkum obav a představ 102 dětí v dětských domovech, které do jednoho roku domov opustí a u 27 dospělých, kteří jsou 1 až 6 let po odchodu.

Výsledky ukázaly nejvíce problémové oblasti, které komplikují dětem odchod. Jednou z nich jsou nedostatky v systému vzdělávání. Důvod je ten, že většina dětí z dětských domovů končí své vzdělávání výučním listem, což je znevýhodňuje na trhu práce. Další problémovou oblastí je nedostatek informací praktických pro život, například finanční gramotnost, fungování různých úřadů nebo informace o neziskových organizacích, které nabízejí pomoc lidem jako jsou oni. Poslední důležitou oblastí, se kterou lidé po odchodu z domova nejvíce zápasí, je oblast vztahová. Děti jsou příliš fixované na vychovatele a vychovatelky a přerušení vztahu po odchodu pro ně bylo náročné (Ipsos, 2015).

Matoušek, Pazlarová & Baldová (2008) tvrdí, že výzkumy i praxe potvrzují, že ti, kteří prožili velkou část dětství v ústavu, často nejsou schopni integrovat se do společnosti, nevládají plnění své vlastní rodičovské role, jejich děti často končí v ústavní výchově nebo jsou zanedbávány. Odchovanci ústavů mají potíže s navazováním trvalých a kvalitních mezilidských vztahů. Rozsáhlá je problematika vzdělání – většina dětí dosahuje pouze vyučení. Často je však jejich potenciál daleko vyšší. Mnohé z nich se po odchodu z dětského domova žijí nezákonnou činností.

Na základě projektu *Vstup do života*, který se zaměřuje na mladistvé opouštějící dětský domov, Matoušek et al. (2008) publikovali výsledky kauzistik účastníků tohoto projektu. Výsledky ukázaly, že je velmi vysoký počet dětí, které nemají kontakt s vlastní rodinou. Pro třetinu dětí je důležitou osobou vychovatel/ka. Výsledky říkají, že žádnou pomoc od rodiny neočekávají, avšak po odchodu se tři čtvrtě mladistvých vrací zpět k rodinám, protože nemají jinou možnost. Což poukazuje na nedostatečnou následnou péči

Třetina mladistvých starších 15 let nemá zkušenosti s partnerským vztahem a pouze desetina má za sebou sexuální zkušenosti. Znamená to tedy, že asi 40 % klientů se ve vývoji milostných vztahů odlišují od vrstevníků v běžné populaci. Většina mladistvých získá střední odborné vzdělání bez maturity, což snižuje jejich šance na trhu práce. Polovina klientů kouří a pětina má zkušenosti s dalšími návykovými látkami.

Matoušek et al. (2008) zdůrazňuje, že výsledky této studie odpovídají zjištěním předchozích studií. Znamená to, že se problémy dětí a mladistvých po odchodu z ústavní

péče nemění a nejvíce postižené oblasti zůstávají vztahy, vzdělání, zdravý životní styl a celkové zařazení do společnosti.

Další studie byla publikována v roce 2017 výzkumníky z Northwestern Univerzity, kteří zkoumali více než 1800 dětí, které pobývaly v *Cook County Detention Center* v Chicagu mezi lety 1995 až 1998. S účastníky, kterým bylo v té době 15 let, byly v tomto časovém rozmezí prováděny rozhovory. Během následujících 12 let bylo s každým účastníkem uděláno až 9 rozhovorů.

Výzkum se zabýval dlouhodobými následky pobytu v dětském domově se školou (anglicky *youth detention center*). Konkrétně hledali, jak si účastníci vedli v následujících životních milnících: vzdělání, nezávislost na bydlení, výtěžná činnost, vyhýbání se trestné činnosti, duševní zdraví, vyhýbání se zneužívání návykových látek, mezilidské fungování a rodičovská odpovědnost.

Na konci výzkumu jim zůstalo přes 80 % účastníků. Výsledky byly následující: dvanáct let po opuštění dětského domova se školou, ženy měly častěji než muži lepší výsledky pro výtěžnou činnost, vyhýbání se trestné činnosti, nezávislost na bydlení, rodičovskou odpovědnost a duševní zdraví. Pozitivních výsledků ve stanovených životních milnících dosáhlo 21,9 % mužů a 54,7 % žen. Dále porovnávali rasové rozdíly, kdy bílí muži měli výrazně vyšší pravděpodobnost dosáhnout vzdělání, ale menší pravděpodobnost vyhýbat se zneužívání návykových látek než rasově menšinoví účastníci. Nejhorší na tom dopadli Afroameričané, kteří měli životy nejvíce poznamenané uvězněním, kriminální činností a méně častým dosahováním životních milníků (Abram, et al., 2017).

VÝZKUMNÁ ČÁST

4 VÝZKUMNÝ PROBLÉM, CÍLE VÝKUMU, VÝZKUMNÉ OTÁZKY

V tomto výzkumném šetření se budeme zaměřovat na konkrétní případy chlapců opouštějících dětský domov se školou. Na to, jak se cítili několik dní před tím, než tuto instituci opouštěli. Na to, jak moc přemýšleli či nepřemýšleli nad tím, co se s nimi bude dít, až domov opustí, jestli se spíše báli, nebo těšili. Ale nejvíce nás budou zajímat jejich vlastní očekávání. Tato očekávání následně porovnáme se skutečností. Tedy s daty sebranými o šest měsíců později od prvního rozhovoru.

Částečně se také budeme věnovat vychovatelům zařízení a tomu, jak oni vidí vyhlídky každého konkrétního chlapce. Ačkoliv jsem původně zamýšlela obejít rodiče chlapců a poslechnout si názory na budoucí vyhlídky jejich dětí, bylo mi to zaměstnanci dětského domova rozmluveno z důvodu mé vlastní bezpečnosti.

Možnost provádět výzkum jsem získala díky svému otci, který tam pracuje již téměř 30 let. Můj otec mi byl díky své pozici zástupce ředitele schopen zařídit stáž v zařízení, kterou jsem absolvovala vloni v červnu. Díky tomu jsem také získala přístup do osobních složek chlapců účastnících se výzkumu, což s ohledem na povahu tohoto výzkumu považuji za velmi důležité.

4.1 Cíl výzkumu

V první řadě bylo cílem výzkumu získat náhled do oblasti ústavní výchovy. Je to složitá a obsáhlá problematika, která se v realitě potýká s mnoha úskalími. Proto jedním z cílů je zjistit, jaký typ dětí se do dětského domova se školou dostane. Z jakého zázemí pocházejí, jakou mají výchovu, jestli jsou diagnostikováni s nějakými psychickými problémy a v neposlední řadě jaké byly důvody jejich umístění v dětském domově se školou. Na toto jsem se zaměřovala při studiu jejich osobní dokumentace.

Nicméně hlavním cílem tohoto výzkumu, který jsem si stanovila ještě před zahájením veškerých výzkumných činností, je zjistit, jak chlapci opouštějící dětský domov, vidí svoje vyhlídky na budoucnost a porovnat je se skutečností o šest měsíců později.

4.2 Výzkumné otázky

Z povahy hlavního cíle výzkumu jsem si definovala hlavní výzkumnou otázku, která zní:

Jaký je rozdíl mezi vyhlídkami na budoucnost z pohledu vychovatelů a samotných dětí opouštějících dětský domov se školou s realitou o šest měsíců později?

5 TYP VÝZKUMU, SBĚR DAT A VÝZKUMNÝ SOUBOR

S ohledem na téma této práce a nízký počet respondentů jsem se rozhodla pro kvalitativní výzkumný design.

Kvalitativní výzkumný design definoval Cresswell (1998, 12, cit. Hendl 2005, 46) jako: *„Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.“*

Samotnému výzkumnému procesu předchází výběr tématu a výzkumných otázek, které se mohou dále upravovat i během výzkumu. Je typické, že se sběr i analýza dat provádí v časových úsecích, často výzkum tedy trvá delší dobu (Hendl, 2005). Kvalitativní výzkum umožňuje zkoumat do hloubky zkušenost účastníku, jak se utvářejí významy této zkušenosti a jde spíše o objevování než o testování proměnných (Corbin & Strauss, 2008).

Získána data budu analyzovat interpretativní fenomenologickou analýzou. Jedná se o poněkud kreativnější způsob analýzy, která poskytuje výzkumníkovi více svobody oproti jiným metodám. IPA je vhodná právě v případě, kdy je předmětem výzkumu neobvyklá skupina, což v našem případě je. Základem je jedinečná, žitá zkušenost a zkoumání toho, jakým způsobem jedinec utváří význam této zkušenosti (Řiháček, Čermák & Hytych, 2013).

Dle Smitha (2004, cit. Řiháček et al., 2013, 10) IPA *„fenomenologicky prozkoumává zkušenost konkrétního člověka z jeho perspektivy a zároveň si uvědomuje, že v tomto porozumění hraje ústřední roli také výzkumníkova zkušenost a jeho pohled na svět, stejně jako interakce mezi ním a participantem.“*

5.1 Metody sběru dat

Výzkumné šetření a sběr dat proběhl s laskavým svolením ředitele ústavu. První metodou sběru dat od samotných respondentů byl polostrukturovaný rozhovor. Polostrukturovaný rozhovor je klasickou výzkumnou metodou u kvalitativního výzkumného designu. Je to zlatá střední cesta mezi nestrukturovaným a strukturovaným rozhovorem. Je flexibilní, protože se

výzkumník nemusí křečovitě držet stanovených otázek. Měl by však mít připravená témata, která potřebuje probrat a určitým způsobem rozhovor usměrňovat, aby získal informace, které chce (Mišovič, 2019).

Druhou metodou byl dotazník od vychovatelů, který obsahoval jedinou otázku:

Jaké jsou dle Vašeho názoru vyhlídky na budoucnost tohoto chlapce? (Např. co se týče rodiny, osobního vývoje, vzdělání, práce, blízké i vzdálenější budoucnosti, jaké jsou podle Vás šance na recidivu atd.)

Hlavní důvod, proč jsem se rozhodla dát vychovatelům dotazník, byl čas. Nechtěla jsem je při práci nahánět nebo obtěžovat a bála jsem se rizika, že by se mě při rozhovoru snažili rychle odbýt, aby se mohli věnovat práci. Proto jsem jim dala tento dotazník s dostatečnou časovou rezervou, aby se tomu mohli opravdu věnovat. Musím říct, že se to vyplatilo, i přestože se odpovědi někdy opakovaly (tomu se budu podrobněji věnovat následující kapitole), návratnost byla 100 %.

Třetí metodou bylo studium dokumentace, kterou mi dětský domov poskytl v rámci mé letní stáže. Informace z této dokumentace použiji v jedné z následujících kapitol, kde se budu soustředit na deskripci případů jednotlivých účastníků výzkumu.

5.2 Výzkumný soubor

S ohledem na téma této bakalářské práce byl výzkumný soubor poněkud jednoznačný. Zahrnoval všech 8 chlapců opouštějících konkrétní dětský domov se školou. Jsou to chlapci s ukončenou základní docházkou (tedy ve věku 15 let), kterým byla zrušena ústavní výchova a půjdou buď zpátky k rodině (v jednom případě do *klasického* dětského domova bez školy), nebo jim zrušena nebyla a čekal je výchovný ústav. Polovina chlapců byla romského původu.

Nicméně je důležité zmínit, že ačkoliv na začátku výzkumu tvořil soubor 8 chlapců, na konci jich bylo již jen 5. Důvod je ten, že se mi zbylé 3 chlapce nepodařilo dohledat. Dle informací, které se dostaly do dětského domova, kde jsem výzkum prováděla, se prý jeden dostal do vězení a druhému zrušili podmíněčné propuštění a nastoupil do výchovného ústavu. O třetím chlapci nemám žádné informace. Z těchto důvodů jsem se rozhodla je z výzkumu vyřadit.

5.3 Etické hledisko a ochrana soukromí

Z etického hlediska je tato problematika poněkud ošemetnější. Jakmile se jedná o děti a mladistvé, člověk nemůže být nikdy dost opatrný. Z tohoto důvodu jsem v létě 2019 absolvovala stáž v konkrétním zařízení. Za dohledu odborných pedagogických pracovníků jsem trávila s dětmi čas různými aktivitami, od sportu po výtvarnou činnost. To vše z důvodu, aby se účastníci výzkumu v mé přítomnosti cítili příjemně. Je těžké posoudit, jestli se mi to povedlo. Ze získaných dat mohu tvrdit, že někteří chlapci se při výzkumu rozpovídali více než jiní.

Před zahájením samotného výzkumu jsem požádala ředitele ústavu o povolení k provedení výzkumu. Ředitel laskavě dovolil. Děti dostaly informovaný souhlas pro rodiče, který donesly domů, když tam na víkend odjížděly, a přivezly ho zpátky podepsaný. Samotní uchazeči výzkumu také podepisovali informovaný souhlas. Bylo jim sděleno, že se výzkumu nemusí účastnit, že nemusí odpovídat na jakoukoliv otázku, pokud nechtějí a že mohou kdykoliv odejít. Také jsem je ujistila o anonymitě a že získané informace slouží jen k bakalářské práci a nikdo jiný z dětského domova k nim nebude mít přístup.

6 ANALÝZA DAT

V této fázi výzkumu jsem se zaměřila na analýzu polostrukturovaného rozhovoru a dotazníku, který mi vyplnili vychovatelé DDŠ.

6.1 Analýza rozhovoru

Před zahájením rozhovoru jsem si vytyčila oblasti, na které jsem se zaměřila a podle toho vytvořila otázky. Oblasti jsou následující:

- **Škola**
- **Seberozvoj a chování**
- **Rodina a domov**
- **Kamarádi a budoucnost**

Tyto oblasti považuji za nejkritičtější při navrácení mladistvého do normálního sociálního světa. Přepisem rozhovorů a opakovaným poslechem jsem identifikovala nejčastěji se objevující odpovědi, týkající se každé oblasti zvlášť. Ty jsem zakódovala do následujících kategorií. Nutno podotknout, že následující data jsem získala v první sérii rozhovorů, které se odehrály v červnu 2019.

Škola

- Nadšení
- Obavy
- Lhostejnost

Seberozvoj a chování

- Touha po zlepšení
- Strach z důsledků špatného chování
- Navrácení se ke koníčkům

Rodina a domov

- Bezstarostnost
- Natěšenost

Kamarádi a budoucnost

- Nechuť najít nové kamarády
- Vyhledání staré party
- Nezájem o budoucnost

K těmto kritickým oblastem jsem se vrátila v druhé části rozhovoru. Druhá série rozhovorů probíhala šest měsíců od prvních rozhovorů, tedy v prosinci 2019. Z původních 8 účastníků výzkumu se mi podařilo dohledat 5. Stejně jako v předtím, získaná data jsem zakódovala do následujících kategorií.

Škola

- Nelibost
- Obtížnost
- Touha to dokončit

Seberozvoj a chování

- Zlepšení
- Strach z důsledků špatného chování
- Navrácení se ke koníčkům

Rodina a domov

- Volnost
- Spokojenost

Kamarádi a budoucnost

- Nalezení nových kamarádů
- Návrat ke staré partě
- Nezájem o budoucnost

Jak je na první pohled jasné, některé kategorie z prvního rozhovoru se překrývají s kategoriemi z druhého rozhovoru, zatímco některé se velmi liší. V následujících tabulkách uvádím konkrétní příklady odpovědí, které mě navedly při hledání kategorií. Upozorňuji, že se jedná pouze o výtažky z rozhovorů, nikoliv o samotné porovnávání reality a očekávání.

Škola

Očekávání

<i>Chci, aby mi to šlo. Je spousta lidí, co se nevyučí, že prostě z té střední školy odejdou. Chci se vyučit, mít výuční list a chci se vzdělávat a chodit do práce a živit dejme tomu rodinu.</i>	nadšení
<i>Těším se, ale nevím, jestli to budu zvládat takhle doma. Bojím se, že tam nebudu chodit. Nebude se mi chtít vstávat ráno do školy.</i>	obavy
<i>Já bych měl mít rok odklad, jinak bych měl jít na zahradníka, takže zatím nad školou nepřemejšlim. Jak mám odklad, tak nad tím nepřemýšlím.</i>	lhostejnost

Realita

<i>Ve škole dobrý, ale na praxích je to těžší. Tam mi to nejde. Nebaví mě to, tak to spíš nedělám.</i>	nelibost
<i>Moc ne. Jako snažím se chovat dobře, ale známky nemám moc hezký. Přejde mi to těžký. Obzvlášť fyzika a matika mi přijdou hodně těžký.</i>	obtížnost
<i>Musím to dodělat. Už jsem jednu chvíli uvažoval, že přestanu chodit do školy, ale vyhodili by mě z domu, tak musím.</i>	Motivace to dokončit

Seberozvoj a chování

Očekávání

<i>Tak se změním, už vim, co mám dělat. Nebudu jak dřív. Už nebudu stejnej, abych tady znova neskončil. Už jsem se ponaučil.</i>	touha po zlepšení
<i>Určitě budu rád, že jsem doma. Budu dělat všechno proto, abych doma zůstal a abych nešel do nějakýho výchovnýho ústavu.</i>	strach z důsledků špatného chování
<i>Měl jsem dva koníčky. Jeden ještě doteď provozuju, což je airsoft. To mám vlastní tým a chodíme za Globus, kousek za koleje. Tam se jezdí a cvičí se. A hrál jsem pak ještě softball závodně, ale to mě omrzelo, protože mě to nebavilo, ale chtěl bych se k tomu vrátit.</i>	navrácení se ke koníčkům

Realita

<i>Snažím se, protože už nechci zpátky do pastáku. Snažím se pomáhat doma mamce i tatkově. Chovám se dobře i ve škole, už nevyrušuju a tak.</i>	Zlepšení
<i>Asi se chovám dobře... myslím, že jo. Líbí se mi tady a nechci, aby mě poslali zase někam jinam.</i>	Strach z důsledků špatného chování
<i>Hraju airsoft, to mě hodně baví. Snažím se to hrát aspoň jednou do týdne, ale občas je těžký se sejít, protože je to lepší ve větší skupině, tak je občas těžký se domluvit. Chtěl bych se vrátit i k softballu, ale k tomu jsem se ještě nedostal.</i>	Sportování

Rodina a domov

Očekávání

<i>Tak jestli mě pustí, tak se budu cejtit svobodně. Už to bude lepší, až budu doma. Nemusím sem dojíždět, nemusím se vrátit. Budu normálně dojíždět do školy, jak jsem dřív chodil.</i>	Bezstarostnost
<i>Rodina je úplně šťastná. Táta za mě bojoval, abych odsud odešel a byl v klidu aspoň na to podmíněčný propuštění. Abych nemusel lítat po výchovných ústavech. Takže úplně šťastná.</i>	Natěšenost

Realita

<i>Pohoda. Můžu si dělat, co chci. Ne jako v ústavu.</i>	Volnost
<i>Doma se cejtim dobře. Moc jsem se tam těšil. Jsem jako fakt rád, že mě pustili a můžu bejt doma, protože v pasťáku se mi teda nelíbilo.</i>	Spokojenost

Kamarádi a budoucnost

Očekávání

<i>Asi nebudu hledat nový kámoše. Já mám ty starý.</i>	Nechut' najít nové kamarády
<i>Tak to určitě se sejdu se starýma kámošema. S nima jsem pořád, když jsem doma.</i>	Vyhledání staré party
<i>Plány žádný nemám, to nedokážu teď určit.</i>	Nezájem o budoucnost

Realita

<i>Jo, ve škole jsem si jich našel dost. Doma ne, tam se mám starý.</i>	Nalezení nových kamarádů
<i>Jo, scházíme se. Chodím s nima ven. Ale už nedělám blbosti jako předtím. No možná trochu blbosti dělám, ale nic vážného.</i>	Návrat ke staré partě
<i>Nad tím teď nepřemejšlim</i>	Nezájem o budoucnost

6.2 Analýza dotazníku

Dotazníky, které jsem rozdala všem 8 vychovatelům, jsem analyzovala stejným způsobem, jako rozhovory s dětmi. Byl znatelný rozdíl mezi získanými daty, jelikož vychovatelé jsou zvyklí psát různé posudky a zprávy o klientech domova, zatímco děti na rozhovory zvykle nejsou a jejich odpovědi byly spíše přímočaré a strohé. Nicméně data se často opakovala, což přisuzuji tomu, že do domova jdou charakterově podobné děti, s podobnými problémy a podobnými způsoby, jak tyto problémy řešit. Mohlo to také být způsobeno tím, že vychovatelé mají málo času a spoustu práce, takže se jim nechtělo nad tím tolik přemýšlet.

Vychovatelé zdůraznili, že odhadnout, jak to s chlapci bude dál, je v podstatě nemožné. Ve hře je příliš mnoho faktorů, které se nedají předpovídat. Například jak budou spolupracovat rodiče a řídit se výchovnými radami domova, jak budou chlapce ovlivňovat kamarádi a okolí, jak se mu budou věnovat učitelé a v neposlední řadě, jak budou zvládat pubertu bez přísného vedení vychovatelů.

Stejně jako při vedení rozhovorů s dětmi, jsem se i tady ptala na hlavní oblasti, tedy na:

- **Škola**
- **Seberozvoj a chování**
- **Rodina a domov**
- **Kamarádi a budoucnost**

Škola

- Individuální přístup
- Nároky na vyučující

Seberozvoj a chování

- Neschopnost přesného odhadu
- Podpora volnočasových aktivit

Rodina a domov

- Význam následné výchovy rodičů
- Společné trávení času

Kamarádi a budoucnost

- Obavy z návratu k partě
- Nejistá budoucnost

Škola

<i>Chlapec potřebuje trpělivou a důslednou individuální péči, jasně daná pravidla a jejich dodržování. Potřebuje dostatek pozornosti a pozitivní motivaci – je efektivnější než trestání. Odměňování za pokroky, byť malé. Přijmout ho, i s jeho specifiky. Individuální přístup je nezbytný, aby se mu ve škole dařilo. Pokud se mu nebude vyučující dostatečně věnovat, je pravděpodobné, že se chlapci dařit nebude.</i>	Individuální přístup
<i>Je třeba, aby autorita byla připravena na dlouhodobou důslednost a není možné ustoupit, nebo chlapec pak všeho zneužije. Pokud se tyto podmínky splní, může chlapec ve škole prospívat.</i>	Nároky na vyučující

Seberozvoj a chování

<i>Nedokážu přesně odhadnout, jak se bude chovat, až odsud odejde. Velice záleží na rodičích, jak budou dodržovat naše doporučení. Pokud je dodržovat budou, myslím si, že by se chlapec mohl chovat lépe. Pokud ne, je pravděpodobné, že se vrátí do starých kolejí.</i>	Neschopnost přesného odhadu
<i>Důležité je u něj rozvíjet prosociální chování a také vhodnější způsoby trávení volného času — především sportovní aktivity. Předpokládám, že dokud bude chlapec konstruktivně trávit čas, nebude mít tendence se nevhodně chovat.</i>	Podpora volnočasových aktivit

Rodina a domov

<i>U rodiny je důležité, aby dodržovala naše výchovná doporučení. Bude nutná důslednost ve výchově, stanovení pevných mantinelů chování se zřetelně daným systémem odměn a trestů a poskytování okamžité zpětné vazby. Je těžké odhadnout, jak to rodina bude dodržovat. V některých případech se doma po chlapcově návratu nic nezmění a on putuje do výchovného ústavu, v některých případech se tak nestane. Těžko říct.</i>	Význam následné výchovy rodičů
<i>Je důležité podporovat zdravý vztah a aby matka s chlapcem trávila společný čas</i>	Společné trávení času

Kamarádi a budoucnost

<i>Pokud se chlapec začne zase scházet se starými kamarády, je pravděpodobné, že se dostane do problémů. To se stává často.</i>	Obavy z návratu k partě
<i>Budoucnost nedokážu odhadnout. Pokud se splní veškeré podmínky, které jsem pospal výše, jako nastavení pravidel a konstruktivní trávení času, tak by mohl mít dobrou budoucnost, ale lépe to posoudit nedokážu.</i>	Nejistá budoucnost

7 DESKRIPCE DAT

Tato kapitola souží k popsání jednotlivých případů. Nejdříve nastíním osobnost, zázemí a výchovné problémy účastníka, poté se zaměřím na porovnání očekávání s realitou v jeho konkrétním případě. Upozorňuji, že z etických důvodů a příslibu anonymity účastníkům výzkumu jsou jména pozměněna

7.1 Aleš

Důvodem Alešova umístění v dětském domově se školou bylo nerespektování autority matky a učitelů, projevy agresivity vůči druhým, vyhrožování, bodnutí nožem, skok z okna, neplnění si svých povinností domácích i školních. Aleš byl adoptovaný v raném věku, žije se svojí matkou a jejím přítelem. Matka je často pracovně vytížená, přítel taktéž, proto Aleš byl doma často a dlouho sám. Nerespektuje dospělé doma, a především ve škole. Je u něj patrná deprivace, nedosycenost a touha po pozornosti. Absolvoval dvakrát pobyt na psychiatrii, je medikován.

Ze závěrečné zprávy posledního pobytu na psychiatrii vyplývá, že se u Aleše výrazně projevují poruchy chování, problémy přizpůsobování se, snížená sociální vnímavost až antisociální projevy. Diagnostikována porucha ADHD s náznakem Aspergerova syndromu.

Aleš se stále projevuje jako bezprostřední pubertální chlapec, který má nevyzrálou, dětskou a sociálně nejistou osobnost. Při svém jednání stále nedomyšlí důsledky toho, co dělá. V začátku Alešova pobytu v našem zařízení se silně projevovala schopnost sebepoškozování, což negativně ovlivnilo přístup ostatních chlapců k němu. Zřetelné jsou velmi intenzivně prožívané negativní pocity vyvolané odloučením od matky, doprovázené rezignací (depresivní ladění). Uvedené pocity chlapec neumí zpracovat.

Jsou patrné neurotické projevy (třes, neklid, tenze). Svým chováním se snaží o získání pozornosti. Bývá někdy drzý k vrstevníkům, méně k autoritám, své chování si plně neuvědomuje. Provokuje hrubou mluvou se sexuálním podtextem. Často nedokáže mezi vrstevníky navázat kamarádský vztah. Aleš se do současné doby nenaučil sblížit se s chlapci stejné věkové skupiny, rozumí si spíše s mladšími chlapci, Ve skupině si stále hledá své místo a případného kamaráda si snaží koupit svou rozdávačností. Dělí se o sladkosti a kupuje si tak pozornost chlapců na své rodinné skupině. Dospělou autoritu respektuje, je slušný, za

všechno děkuje. Snaží se tak navázat vztah s dospělými a získat ev. možnost výhody a odpuštění pracovních povinností.

Jeho vztah ke školní práci je stále velmi slabý, má mimořádně pomalé osobní tempo, potřebuje neustálý dohled, povzbuzování, okamžitou zpětnou vazbu své práce. Je velmi nesoustředěný, samostatné práce téměř není schopen. Na úrovni jeho práce se negativně projevují jeho psychické potíže. Je velmi labilní, nesnese sebemenší konflikt se spolužáky. Velmi špatně nese i jakoukoli výtka od vyučujících. O přestávkách často utíká ze třídy. Nechce se vracet s tím, že nechce být s ostatními žáky, kteří si ho příliš nevšímají, ale Aleš vše bere jako provokaci. Často vyhledává pedagogy, kdy se ptá na různé možnosti získání drobných výhod, při vyhovění poděkuje, po odmítnutí neprotestuje. Má velký nepořádek ve školních pomůckách, ostatním je krade.

Alešovi sebeobslužné dovednosti nejsou na úrovni chlapce jeho věku, projevují se problémy zvládnout je samostatně, vyžadují neustálou kontrolu. Neumí udržet pořádek ve svých osobních věcech ani v uložených oděvních svrscích. Hygienické návyky nejsou na dobré úrovni. Tyto problémy zřejmě pochází z toho, že matka se snažila extrémně pečovat o jeho potřeby a nebyl veden od mala k samostatnosti a povinnostem. Při stolování má drobné nedostatky.

Zadané úkoly se snaží plnit svědomitě, s touhou mít dobré výsledky, při jejich plnění není však vytrvalý. Jeho výsledky často nedosahují požadované kvality a v ten okamžik Aleš ztrácí zájem o jejich plnění. Do sportovních aktivit se výrazněji nezapojuje. Má individuální záliby, například vázání uzlů, hry se stavebnicemi. Má zájem o naučné články a encyklopedie. Mluví o tom, že má rád hady a pavouky. Velmi rád kreslí. Matka projevuje o chlapce zájem, je s ním v telefonickém kontaktu. Aleš jezdí domů na víkendové propustky. Vždy ho matka vrací včas a v pořádku.

7.1.1 Vyhlídky vs. Realita

Škola

Co se týče školy, Aleš byl ojedinělý případ. Soud mu zrušil ústavní výchovu a bylo mu dovoleno vrátit se k rodině a dojíždět na učiliště mimo místo bydliště. Nicméně při otázce, kam půjde dál do školy, sice odpověděl, že má vybrané to konkrétní učiliště, ale zdůraznil, že by měl mít rok odklad a chodit po brigádách. Toto také ovlivnilo jeho odpověď na otázku, jestli je nějak motivovaný se vzdělat, kdy řekl, že neví, že nad tím nepřemýšlí, když má mít

odklad. Vychovatelé mi potom řekli, že Alešova odpověď nebyla pravdivá a Aleš by měl normálně v novém školním roce nastoupit na učiliště.

Realita to potvrdila. V prosinci jsem ho našla na té škole, u které tvrdil, že tam nemá ještě nastoupit. Odůvodnil to tím, že už není tak nemocný, aby nemohl chodit do školy.

Ale i přes to Aleš ukázal určitou míru touhy po hezkých výsledcích, protože odpověděl, že bych chtěl, aby mu to ve škole šlo. I toto realita potvrdila, protože u druhého rozhovoru ohodnotil svoje výsledky za ucházející. I motivace ke vzdělání se změnila, kdy v prvním rozhovoru ukázal značnou **lhostejnost**, zatímco napodruhé řekl, že by to chtěl dokončit, ukázal tedy **touhu po dokončení**. Aleš zhodnotil, že se mu ve škole líbí, protože tam má kamarády. Nicméně na rozdíl do jeho první výpovědi, kdy tvrdil, že místo školy bude chodit na brigády, žádnou brigádu nemá.

Domov a rodina

Aleš se domů těšil a neměl z návratu žádné obavy. Nejvíce se těšil na to, až bude doma zase žít normální život a až se sejdou se starými kamarády. Podle jeho vlastního hodnocení rodina reaguje dobře na Alešův návrat a těší se na něj. **Natěšenost** jak z Alešovy strany, tak ze strany jeho rodiny byla zřejmá.

Při druhém rozhovoru svá očekávání víceméně potvrdil. Byl rád, že je doma a zhodnotil, že má doma *pohodu a může si dělat co chce, ne jako v ústavu*. Projevila se tam tedy značná **volnost**. U rodiny zhodnotil, že jsou rádi, že je doma a chovají se k němu hezky. Jeho původní **bezstarostnost** tedy byla oprávněná.

Seberozvoj a chování

Aleš očekával, že se doma bude chovat dobře a že bude poslouchat. Tvrdil, že občas možná zazlobí, ale už to nebude tak často. Jasně to ukazuje na **touhu po zlepšení**.

Tato očekávání se dle jeho hodnocení naplnila. Potvrdil, že se snaží doma chovat dobře a poslouchá. Snaží se nezlobit, protože se bojí, aby ho zase neposlali pryč. Projevilo se tam **zlepšení i strach z následků špatného chování**.

Volný čas chtěl trávit na chatě, s kamarády nebo chodit na brigády. Jak bylo řečeno o několik odstavců výš, Aleš si žádnou brigádu nenašel. Uvedl, že volný čas tráví s kamarády, nebo hraním na Xboxu. Chatu tedy vyměnil za Xbox.

Kamarádi

V prvním rozhovoru Aleš řekl, že má staré kamarády a nové si hledat nechce. Byla tam tedy značná **nechuť hledat nové kamarády**, stejně jako touha po **vyhledání staré party**.

Realita byla oproti tomu trochu jiná, protože si Aleš ve škole **našel nové kamarády**. Nicméně se se starými stále stýká, takže došlo ke **navrácení ke staré partě**.

Budoucnost

Co se týče budoucnosti, Aleš v prvním rozhovoru žádné plány do budoucna neměl. Tento **nezájem o budoucnost** se nezměnil ani při druhém rozhovoru.

7.2 Dominik

Dominik byl do dětského domova se školou umístěn kvůli jeho problematickému chování. Ve škole se choval dlouhodobě agresivně, napadal spolužáky, nerespektoval dospělé, na vyučující byl drzý, nenosil pomůcky a na vyučování se nepřipravoval. Neustále provokoval spolužáky a vyvolával konflikty. Při vyučování postával, vykřikoval a narušoval vyučování.

Ani jeden z rodičů se školou nespolupracoval. Na vzkazy vyučujících nereagovali, nebrali telefony, absolutně se nezajímali o synovo chování ve škole ani prospěch. Na svolané výchovné komisi matka uvedla, že i doma je chlapec obtížně zvladatelný a rodiče nerespektuje. Spolupráce matky se školou byla sporadická a problematická.

Rodiče chlapce jsou manželé, ale nežijí ve společné domácnosti, rozvádějí se. Oba rodiče jsou zaměstnáni. Dominik žije společně s matkou a starším bratrem. Dle sdělení matky je vztah mezi sourozenci dlouhodobě konfliktní, doma dochází k častým šarvátkám. Dominik má hodně volnosti, jeho výchova je nedůsledná

Do kolektivu spolužáků se začlenil poměrně konfliktně — ač je malého věku, dokázal být přidržený až troufalý i ke spolužákům značně vyšším. Mezi spolužáky neustále vyhledával příčiny nějakého konfliktu, neustále se mu něco nelíbilo či nezdálo, byl až nevyhraněně zaujatý vůči nějak odlišným jedincům (fyzicky, mentálně).

Zpočátku se snažil o autokorekci vlastního jednání v kolektivu před dospělými, když měl ovšem pocit, že není viděn či slyšen, byl často vulgární a provokoval, postupem času se ale tyto nevhodné projevy stupňovaly i před dospělými.

Ke školním činnostem přistupoval mnohdy laxně, příliš ho to nezajímalo, pracoval s velice nízkým nasazením, na což byl upozorňován, výsledek odpovídal nasazení. Musel být

často motivován ke školním činnostem, nejlepší výsledky měl při individuální péči. Často působil nekoncentrovaným dojmem, kdyby mohl, nepracuje vůbec.

Dominik je impulzivně-agresivní s tendencí k dominanci, projevuje se u něj „napoleonský komplex“ ve vztahu k ostatním dětem, který kompenzuje agresí (především jako reakce na posměch dětí). Tím je kompenzováno také vlastní nízké sebehodnocení. Pravidla dodržuje pouze navenek, pokud je kontrolován. Před dospělým se má zpravidla na pozoru, ovládá se, ale chybí mu disciplinovanost.

Nedostatečně jsou u Dominika rozvinuty svědomí a pocity viny. Emoce jsou oploštěné a vyšší city rovněž nejsou rozvinuté. Je dále hodně soutěživý, zvláště ve sportu, zde je schopen dodržovat nastavená pravidla, je motivován k úspěchu. Dominik má sklony k manipulativnímu jednání, se kterým zaznamenává úspěch pravděpodobně především u matky – klopí zrak, přizná chybu a nadále mlčí.

Problémy jsou u Dominika především výchovného rázu, také je podezření ADHD. Je nutné pevné vedení a jasně stanovená pravidla, důsledná kontrola. Režimové prvky, pravidla normy DDŠ účelově dodržoval, nedošlo k jejich hrubému porušování. Několikrát však bylo zjevné, že s nimi nesouhlasí, není vnitřně ztotožněn. V průběhu prvních dní je potřeboval opakovat a vysvětlovat. Dospělou autoritu respektoval, směrem k vychovatelkám však zpočátku zkoušel, co si může dovolit.

Jakmile však dostal zřetelnou zpětnou vazbu, že je jeho chování nepřijatelné, příště ho už neopakoval. V přímém kontaktu s dospělou osobou byl v zásadě bezproblémový, na pokyny reagoval, neměl snahu se stavět vůči ní do opozice. Pravidelně si pohledem kontroloval reakce dospělého v návaznosti na své konkrétní jednání. Ke změně chování docházelo tehdy, když se domníval, že není pod přímou kontrolou. Dominikovi chybí sebekritický náhled na své chování. Jen velmi obtížně byl ochoten uznat svou chybu, ve většině případů ji viděl na straně druhých.

Dominik vyhledával přítomnost starších chlapců. Jakmile měl možnost (společné výlety, sportovní utkání apod.), ihned se k nim vztahoval, jednoznačně jim dával přednost před vrstevnickým kolektivem. Přebíral často negativní vzorce jejich chování jako např. vulgarita, pomlouvání ostatních aj.

V kolektivu stejně starých dětí (za přímého dohledu dospělé osoby) dokázal s dětmi spolupracovat, uměl být vstřícný, nezištný. Při spontánních skupinových hrách se jevil jako schopný organizátor, který uměl nemotivovat ostatní. Na druhou stranu se je někdy snažil

řídít, komandovat, snažil se rozhodovat za ostatní, prosazoval především své zájmy a postoje. Na základě okamžitých zpětných vazeb od vychovatelů a adekvátních sankcí Dominikovo nepřipustné jednání ztrácelo na intenzitě, i když zcela nevymizelo.

Pracovní návyky neměl zafixované, nebyl zvyklý po sobě uklízet, zpočátku mu zcela chyběla motivace k plnění svých povinností. Zkoušel manipulovat s dospělými, co mu budou ochotni tolerovat. Musel být opakovaně vracen, aby si uklidil pokoj, srovnal oblečení ve skříni. V důsledku jednotného a důsledného přístupu všech pedagogických pracovníků byl veden k řádnému plnění svých povinností, což se postupně odrazilo v jeho stabilně nadstandartní úrovni pořádku v osobních věcech.

K plnění školní přípravy přistupoval dle momentálního rozpoložení. Jednou byl schopen domácí úkol cíleně odbýt, ve druhém případě zvládl pracovat v rámci svých individuálních možností dlouhodobě a soustředěně s cílem podat dobrý výkon. Při skupinových činnostech se projevoval jako velmi soutěživý typ, vcelku zvládal přijímat prohru a neúspěch, občas měl potíže spolupracovat s ostatními dětmi v týmu, resp. s konkrétními, jím neoblíbenými jedinci. Preferoval sportovní činnosti, ve kterých nadmíru vynikal.

K dalším aktivitám jako byly různé vědomostní, postřehové soutěže, kreslení, práce s papírem, četba, turistika apod. přistupoval dle momentálního rozpoložení. Občas dával již předem najevo svou nelibost. Na základě chlapcovy důsledné motivace a s přibývajícími úspěchy se ve většině případů podařil mobilizovat Dominikův zájem a pozornost o konkrétní činnost. Dominik pravidelně jezdil na víkendy domů.

7.2.1 Vyhlídky vs. Realita

Škola

Dominikovi soud zrušil ústavní výchovu, měl se tedy navrátit domů k rodině a nastoupit na učiliště. Při rozhovoru mi prozradil, že se do školy **těší**, ale projevil určité **obavy**, že neví, jestli to bude zvládat a jestli se donutí tam docházet. Největší problém viděl v tom, že se mu nebude ráno chtít vstávat.

Tyto obavy se v době druhého rozhovoru nenaplnily. Dominik sdělil, že do školy chodí každý den. Ve škole se mu líbí, ale na praxích je to těžké a nejde mu to. Stěžoval si, že ho to nebaví, tak to nedělá. Projevil značnou **nelibost** i **obtížnost** praxí.

Dominik uvažoval o tom, že se školou přestane, nicméně by ho podle jeho vlastních slov vyhodili z domova, takže to dokončit musí. **Motivace k dokončení** tam tedy je, ale jak pozitivní a jak dlouho mu vydrží, je spekulativní.

Domov a rodina

Dominik se domů těšil a neměl z návratu žádné obavy. Dle jeho názoru se rodina na něj těší a jsou rádi, že jde domů. Vyjádřil **bezstarostnost i natěšenost**.

Tato očekávání se naplnila. Během druhého rozhovoru mi sdělil, že doma je vše *v klidu* a líbí se mu tam, byl **spokojený**.

Seberozvoj a chování

Dominik při otázce na chování vyjádřil **touhu po zlepšení**. Sice přiznal, že zlobit bude dál, ale už to nebude jako dřív, protože nechce znovu skončit v domově. Byl tam zjevný **strach z důsledků**.

O svých koníčcích pověděl, že by se chtěl vrátit k boxu, kterému se věnoval dřív.

Při druhém rozhovoru přiznal, že se k boxu nevrátil. Nicméně své chování zhodnotil pozitivně, snaží se chovat dobře. Dá se tedy předpokládat určité **zlepšení**.

Kamarádi

Při prvním rozhovoru Dominik potvrdil, že se chce po návratu domů zase scházet se starými kamarády, ale možnost, že by si našel nové kamarády, odmítl. Byla tam tedy značná **nechuť hledat nové kamarády**, stejně jako touha po **vyhledání staré party**.

Dominikova očekávání se v tomto případě víceméně naplnila. Přiznal, že si vyloženě nové kamarády nenašel, pouze se skamarádil s kluky, které už znal ze základní školy. Také se často schází se starými kamarády, **navrátil se tedy ke staré partě**.

Budoucnost

Co se týče budoucnosti, v prvním rozhovoru Dominik přiznal, že by chtěl dodělat školu a pak zkusit rapovat. Nicméně při druhém rozhovoru **projevil nezájem o budoucnost**, když odpověděl, že žádné plány do budoucna nemá.

7.3 David

David byl vyšetřován PČR pro spáchání provinění ukamenování želvy na zahradě protějšního domu. Pro nízký věk byla záležitost odložena. Chlapec absolutně nerespektoval autoritu matky, vulgárně nadával okolí, dopouštěl se útěků a destrukce majetku. Ve škole opakovaně a agresivně napadal děti, dopouštěl se krádeží, šikany a záškoláctví. Matka sama podala návrh na nařízení předběžného opatření vzhledem k tomu, že nad chlapcem ztratila veškerý výchovný vliv. Během pobytu v našem zařízení byl David pouze v telefonickém kontaktu se svou matkou.

David byl svěřen do výchovy matky, otcí se výživné nestanovilo a nad výchovou byl nařízen soudní dohled. Nicméně matka dlouhodobě nezabezpečovala potřeby dětí na patřičné úrovni. Domácnost byla zanedbaná, neměla trvale zajištěno bydlení a absolutně nespolupracovala se školou. V rodině žily celkem tři děti a druh matky. Rodině byl v důsledku nevyhovujícího bydlení nabídnut pobyt v AD, který matka odmítla.

David je výchovně velmi zanedbaný žák. Škodolibý, dělá mu radost smutek a neštěstí druhých. Spolužáky zcela záměrně zesměšňuje, ve vztahu k nim je nepřející, a naopak ke své osobě je citlivý, vztahovačný. Často se povyšuje nad ostatní, jeho sebevědomí je nezdravě vysoké. Chlapec postrádá správný náhled na své chování, často úmyslně vyvolává spory a potyčky.

Ve vztahu k chlapci je nutná trpělivá a zároveň důsledná výchova. Je nutné od prvního okamžiku vytyčit zcela jasné hranice chování a důsledně vyžadovat plnění zadaných úkolů. Autoritu dospělého respektuje, má však snahu zkoušet co a do jaké míry si může dovolit. Laskavé a přívětivé jednání přijímá jako slabost. Podřizuje se zcela jasné, razantní autoritě.

Pracovní návyky zvládá poměrně dobře, ale musí si být vědom, že je pod přímým dohledem a nemine jej důsledná kontrola. Bez vnějšího tlaku podává mnohem slabší výkony, a to nejen v této oblasti, ale i v dalších jako např. dodržování režimových opatření nebo realizace školní přípravy. K plnění povinností mu chybí motivace, je lenivý, jen neochotně po sobě uklízí nepořádek.

Především v prvních fázích pobytu odbýval zadané úkoly, snažil se smlouvat o kvalitě odvedené práce, měl snahu se práci vyhýbat či plnit si své povinnosti v nejnižší možné míře bez toho, aby udělal něco navíc.

Postupem času došlo ke zvýšení kvality odvedené práce i k jeho zdánlivě pozitivnějšímu vztahu k plnění svých povinností. Příčinou tohoto stavu však je jednotné a důsledné výchovné působení, které mu zúžilo jeho „manévrovací prostor“ a také chlapcovo vědomí toho, že za dodržování pravidel bude odměněn určitými výhodami.

Kvalita chlapcových hygienických návyků byla podprůměrná. I zde měl David tendence podvádět, využívat situace, kdy není pod přímým dohledem k tomu, aby především večerní hygienu odbýval a při následné kontrole „maskoval“ pomocí nejrůznějších polopravd a lží. V průběhu času zjišťoval, že i zde podléhá pravidelnému dozoru a došlo k určitému pozitivnímu posunu.

Již od prvního dne pobytu chlapec působil v kolektivu jako konfliktní prvek. Snažil se prosazovat na úkor ostatních, chyběla mu schopnost empatie, byl málo tolerantní. Výrazným rysem jeho chování byla potřeba kriticky se soustředit na druhé — žaloval na ně, poukazoval na jejich chyby a nedostatky, pomlouval je. Dokázal se jim posmívat, byl vůči nim škodolibý — např. zesměšňoval chlapce s vadou řeči.

Toto jeho jednání bylo ve značném kontrastu s faktem, kdy on sám byl vůči sobě zcela nekritický, neschopen či spíše neochoten přiznat si svou chybu, neadekvátně citlivý vůči kritickým či nesouhlasným komentářům směrem ke své osobě, a to hlavně ze strany vrstevníků. Vždy hledal důvod svého pochybení v někom nebo něčem jiném. Snažil se bagatelizovat své jednání, často argumentoval tím, že stejným způsobem jednají i ostatní. Když měl dojem, že není pod přímým dohledem dospělého, byl vůči svému okolí agresivní.

Opakovaně vyvolával konflikty, provokoval verbálně, neslušnými gesty i náznaky fyzických ataků. Nebyl ochotný ustoupit, hádal se i v situacích, kdy pravda zjevně nebyla na jeho straně. David také inklinoval ke starším dětem, dokázal ochotně a rychle přejímat jejich negativní vzorce chování.

V průběhu pobytu došlo k částečné stabilizaci výše zmíněných negativních projevů chlapcova chování. V menší míře se objevovaly v přítomnosti muže. Chlapcův vztah k organizovaným činnostem byl ambivalentní. Ty preferované vyhledával. Často je až nevhodným způsobem vyžadoval na dospělém, byl schopen se opakovaně dotazovat i přes upozornění, aby tak nečinil. Mezi jeho oblíbené patřil nejprve jen a pouze sport, ostatní přijímal s lépe či hůře potlačovanou nevolí. Např. značně pasivní byl při výtvarných aktivitách, kde práci odbýval, pracoval s odporem, své výtvary často komentoval slovy: „To nemá cenu, mám to hnusný.“ apod.

Postupem času si oblíbil aktivity jako např. hry na rozvoj slovní zásoby, vědomostí, paměťových funkcí, smyslového vnímání apod. Charakteristickým projevem jeho chování byla snaha vynikat nad ostatními. Jakmile podával dobrý výkon, tak projevoval spontánně radost, byl významně motivován k další práci, ale zároveň se u něho objevoval přezíravý pohled na ostatní. Měl tendence se jim posmívat, řídit je i mimo své kompetence, vynucovat si výsostné postavení v kolektivu. V okamžicích, kdy se mu nedařilo či druzí byli lepší, tak rychle ztrácel motivaci, stával se pasivnějším, nepřejícím s tendencemi nadhodnocovat své výkony, a naopak degradovat ty druhé, nebo se snažil celou aktivitu bagatelizovat jako pro sebe nepotřebnou a nevýznamnou.

Také se stával výrazně citlivým a podrážděně reagujícím vůči jakýmkoliv, byť jen konstatujícím, neosobním výrokům ze strany vrstevníků. Výše uvedené také vyplývalo z jeho neadekvátně vysokého sebevědomí, kdy se do konfrontace dostávaly jeho skutečné výkony a výsledky s těmi, které předem avizoval, přičemž ty často neodpovídaly skutečnosti. Často se vychloubal, měl snahu své výkony dávat na odiv a nevhodně prezentovat

David rád sportuje. Aktivně se zapojuje do sportovních her, nejvíce ho baví fotbal, stolní tenis a běžecké lyžování. Rád pracuje na PC — hlavně sociální sítě, internet, hudba. Při kolektivních sportech mívá problémy s krizovými situacemi — sám je sportovně založený a nesnese, když mu někdo kazí hru.

7.3.1 Vyhlídky vs. Realita

Škola

David byl jediný účastník výzkumu, kterému soud nezrušil ústavní výchovu, tudíž po odchodu z dětského domova šel do výchovného ústavu a na učiliště. David prozradil, že se do školy **těší** a že doufá, že mu to tam půjde. Při druhém rozhovoru řekl, že ho škola nebaví a že mu učivo nejde. Lze tedy rozpoznat **obtížnost i nelibost**. Nicméně David vyjádřil i **touhu po dokončení**.

Domov a rodina

David přiznal, že žádné obavy z nového zařízení nemá, nicméně nad tím více nepřemýšlel. Při jakémkoliv dalším dotazování na pocity ze změny domova, odpovídal *nevím*. Dá se tedy předpokládat značná **bezstarostnost** nebo neochota při výzkumu. Rodina nebere dobře, že mu nezrušili ústavní výchovu, ale radí mu, ať je hodný, aby ho pustili domů.

Při druhém rozhovoru David prozradil, že se mu v novém zařízení nelíbí a nejradši by byl doma. Stěžoval si, že je to tam přísnější než v předchozím domově. S rodinou zůstává v kontaktu a jezdí domů na víkendy. Stále ho podporují v dobrém chování, protože chtějí, aby ho pustili domů natrvalo.

Seberozvoj a chování

V prvním rozhovoru řekl že se bude snažit chovat dobře, a to z několika důvodů: aby vycházel bez problému s vychovateli, aby ho pouštěli na víkendy domů a aby mu co nejdříve zrušili ústavní výchovu. **Touha po zlepšení** byla evidentní. Co se týče **koníčků**, David řekl, že chce posilovat.

David při druhém rozvoru potvrdil, že se snaží chovat dobře. A ačkoliv jsou vychovatelé přísní, snaží se s nimi vycházet. Zatím ho na víkendy domů vždy pustili. Bylo tam patrné **zlepšení** chování. Jeho touhy po navrácení se k posilování se nicméně nenaplnily. Volný čas tráví hraním fotbalu nebo na sociálních sítích.

Kamarádi

David očekával, že si v novém zařízení najde nové kamarády a prozradil, že už se tam s nějakými chlapci zná a kamarádi. Při druhém rozhovor řekl, že **nové kamarády** v zařízení našel a dále se přátelí s chlapci, které již předtím znal.

Budoucnost

David na poprvé prozradil, že svojí budoucnosti vidí tak, že by se chtěl vyučit a odjet do ciziny. Ani na podruhé se jeho budoucí plány se nezměnily a potvrdil mi, co mi řekl v prvním rozhovoru.

7.4 Marek

Marek byl do zařízení umístěn na základě nařízené ústavní výchovy z důvodu nerespektování autority rodičů, krádeží, agresivity a záškoláctví. Ve škole se Marka bojí jak spolužáci z důvodu jeho verbálních i fyzických útoků, tak i učitelé. U Marka je diagnostikován disharmonický vývoj diferencující se osobnosti s citlivější skladbou CNS a hyperkinetická porucha chování. Vyhrožoval sebepoškozením – skokem z okna. Měl nevhodné sexualizované chování nejen vůči dívkám, ale i chlapcům, když spolužákům vyhrožoval znásilněním. Údajně to byla legrace. Medikaci odmítal užívat.

Rodiče Marka žijí v jednom bytě se zletilou dcerou matky a její dcerou stejného věku jako Marek. Toto společné soužití je velice komplikované a je zde neustále napjatá atmosféra. Jedná se o sociálně slabou rodinu, matka je v insolvenční. Otec a matka nejsou sezdáni, žijí ve společné domácnosti pouze proto, že matka nemá dostatek financí zajistit si samostatné bydlení. Mezi rodiči jsou vážné problémy, konflikty, jsou nejednotní v přístupu k Markovi.

Ukázalo se, že rodiče nejsou schopni dostat ani jednomu z doporučení ze střediska výchovné péče, kam s Markem ambulantně docházeli. Nenastavili Markovi pravidelný režim domácí školní přípravy, ani jasná a přehledná domácí pravidla, nemají přehled o trávení volného času syna, Marek nemá žádné volnočasové aktivity. Prakticky ho vůbec výchovně nevedou, mají sami problémy mezi sebou. Dá se říct, že Marek vyrůstá ve velmi komplikované rodinné atmosféře.

Velký problém znamenaly neomluvené absence. Rodiče se snažili docházku do školy zabezpečit, ale Marek se po jejich odchodu do zaměstnání vracel do bytu. Občas docházelo k absurdním situacím, kdy rodiče telefonicky oznámili na OSPOD nebo ve škole, že jsou doma, ale Marka nemohou „přemluvit“, aby šel do školy, ten leží v posteli a sprostě rodičům nadává. Byla-li chlapci zakázána libá činnost, byl verbálně i fyzicky agresivní. Rodiče se těchto afektů obávali, chlapci proto raději ustupovali, byli nedůslední. Tyto projevy chování byly tak rodinným prostředím nevhodně posilovány.

Marek je veskrze velmi nejistý chlapec, který svůj osobní neúspěch a pocity méněcennosti kompenzuje hrubým, neurvalým či dominantně frajerským projevem. Marek je emočně a sociálně méně zralý. Na své chování nemá náhled, porušování pravidel vnímá jako normu. Je zvyklý se nepříjemným věcem vyhýbat a nepocítit negativní důsledky. Ze strany matky je uplatňována hyperprotektivní výchova, chlapec matku využívá a manipuluje s ní. Matka se zařízením nespolupracuje a otec chlapce spíše omlouvá a ochraňuje.

Marek v současné době nemá větší kázeňské prohřešky. Chová se, i jak sám říká, tak, aby mohl jezdit domů. Je však lehce ovlivnitelný, ale vzhledem ke své motivaci (odjezdy domů) nemá s kázní větší problémy. Chybí mu však pocit empatie.

Krizové situace zvládá bez větších problémů. Spíše odchází od konfliktu, než aby do něho aktivně zasahoval. Uznává autoritu dospělého. S ostatními dětmi vychází bez problémů. Nesnaží se mladší a slabší děti úkolovat nebo rozkazovat. Kamarádí spíše s chlapci stejného věku.

Marek je v pravidelném kontaktu s rodinou, hlavně otcem. Jezdí pravidelně domů na víkendové pobyty. Stolování i hygiena je bez větších problémů. Dbá o svůj zevnějšek. Povinnosti plní dle požadavků vychovatele.

Ve škole má Marek slušné bezproblémové chování, uznává autoritu pedagoga, pokyny plní, když se mu některé nelíbí, rád o nich diskutuje, ale neodporuje, konfliktům s ostatními chlapci se spíše vyhýbá, odchází do ústraní, vulgární výrazy nepoužívá. Při výuce méně aktivní, zadané úkoly s různou ochotou plní, práci se někdy snaží odbývat, zvláště když zadanou látku nezvládá, o pomoc učitele nežádá, čeká, až mu je nabídnuta.

7.4.1 Vyhledky vs. Realita

Škola

Markovi byla zrušena ústavní výchova a měl nastoupit na učiliště. Do školy se dle vlastních slov **těšil**. Vypověděl, že se chce dobře učit a chce, aby mu to ve škole šlo. Vyjádřil touhu získat výuční list, protože je podle něj vzdělání důležité.

Tato očekávání se nenaplnila. V druhém rozhovoru prozradil, že nemá hezké známky. Škola je **těžká** a nejde mu. Nicméně **touha po dokončení** se nezměnila. Marek potvrdil, že přestože zápasí s matematikou a fyzikou, chce to překonat a školu dodělat.

Domov a rodina

Marek vyjádřil velký vděk za podmíněčné propuštění a možnost se vrátit domů. Velice se domů **těšil** a jeho rodina na něj také. Marek řekl, že za něj rodiče bojovali, aby soud ústavní výchovu zrušil a jsou šťastní, že se tak stalo. Nevyslovil **žádné obavy** z návratu.

Při druhém rozhovoru Marek potvrdil, že je doma rád, je **spokojený** a líbí se mu tam, protože má víc **volnosti** než v ústavu. Rodina je také ráda, že ho má doma.

Seberozvoj a chování

Marek přiznal, že se už nechce chovat tak jak dřív, **touží se zlepšit**. Dle jeho vlastních slov už nechce *vyvádět blbosti, ale chovat se normálně*. Slíbil, že bude dělat vše proto, aby nešel do výchovného ústavu. Projevil se **strach z následků špatného chování**. Volný čas by chtěl trávit hraním airsoftu a softbalu. Také by chtěl jezdit na výlety s rodinou a chodit na brigády.

Dle Markova vlastního hodnocení se po propuštění jeho chování **zlepšilo**. Snaží se doma chovat slušně, a pomáhat rodičům a ve škole se snaží nevyrušovat a nebýt drzý. Přiznal, že se bojí, aby ho neposlali do výchovného ústavu. Přetrvává **strach z následků špatného**

chování. Hraje airsoft, ale k softbalu se zatím nevrátil. Na výletě s rodiči byl zatím dvakrát, pouze v létě a žádnou brigádu nemá.

Kamarádi

Marek přiznal, že **nemá zájem hledat nové kamarády**, za to se těší, až se **sejde s těmi starými**, se kterým se schází pokaždé, když je doma na víkend. Také plánuje navštěvovat kamarádku v nemocnici. Marek si po nástupu na učiliště **našel nové kamarády**, stejně tak se **schází i se starou partou**. Kamarádku v nemocnici se snaží navštěvovat, když má čas.

Budoucnost

Co se týče budoucnosti, odpověděl, že momentálně žádné plány nemá. U druhého rozhovoru se jeho **lhostejnost** nezměnila.

7.5 Matyáš

Důvodem Matyášovy ústavní výchovy byly dlouhodobé a stále narůstající výchovné problémy, které nezvládali pěstouni nezletilého. Konkrétně velmi konfliktní chování, vulgární vyjadřování, nerespektování autorit, hrubé porušování školního řádu, toulání se s partou a kouření.

Matyáš je emociálně plachý, nezralý a nevyrovnaný jedinec. Má nízkou mírou empatie a altruismu. Vztahy mezi dětmi udržuje bezproblémové, kamarádké — věkově rovni. Mladší děti se snažil využívat — po přeřazení na jinou RS došlo ke zlepšení v přístupu k mladším chlapcům. Autoritu dospělých v domově respektuje. Problém může nastat, když se cítí ukřivděn. Poté se dostává do částečné opozice i k dospělému. Zde má potíže se sebeovládáním. Je schopen užít i vulgarit.

Pravidla většinou dodržuje bez připomínek, musí však pociťovat důslednost učitele. Autoritu učitele většinou uznává. Ke vzdělání má většinou pozitivní přístup, snaží se, záleží mu na výsledcích. S učitelem spolupracuje ochotně. Při opakovaném procvičení učiva se snaží pracovat samostatně. Při přímé spolupráci udrží pozornost. S dospělými sám nevyhledává komunikaci, pouze odpovídá na vyzvání. Jeho aktivita závisí na zájmu o konkrétní učivo. V dětském kolektivu se snaží prosazovat, nezajímá se o potíže ostatních, někdy mívá povýšené projevy. Občas se u něho projevuje snaha o manipulaci s ostatními.

Matyáš se aktivně zapojuje do kolektivních a sportovních her – fotbal, košíková. Baví jej práce na PC – sociální síť. Matyáš je zdrav a žádné léky neužívá. Neničí majetek zařízení.

Sebeobslužné činnosti má na požadované úrovni. Stolování dle etikety. Dbá na svůj vzhled a osobní čistotu. Ve svých věcech dokáže udržet pořádek. Při důsledné kontrole si plní svěřené povinnosti.

7.5.1 Vyhledky vs. Realita

Škola

Matyáš byl ve výzkumném souboru ojedinělý případ, kdy byl podmíněčně propuštěn, ale protože se neměl o něj kdo postarat, byl přemístěn do *klasického* dětského domova a měl nastoupit na učiliště mimo zařízení.

Matyáš prozradil, že je rád, že ze současného domova odchází, do se nového zařízení i školy **těší**. Doufal, že mu to ve škole půjde a chce získat výuční list, protože považuje vzdělání za důležité.

Realita se z části naplnila. Matyáš přiznal, že se mu ve škole moc **nelíbí**, učivo ho nebaví, ale přesto se snaží. Své výsledky hodnotí jako ucházející a chce školu **dokončit**.

Domov a rodina

Jak už bylo řečeno výše, Matyáš projevil radost nad odchodem z dětského domova se školou a **těšil** se do dětského domova bez školy. Ze změny ani z nového zařízení **neprojevilo žádné obavy**. Doufal, že vychovatelé budou hodní. Jeho rodina je prý ráda, že jde do nového zařízení, protože je to blíž.

V druhém rozhovoru Matyáš zhodnotil nový dětský domov jako lepší než ten předchozí. Má tam více **volnosti** a vychovatelé nejsou tak přísní. I rodina je **spokojená** z důvodu menší vzdálenosti zařízení.

Seberozvoj a chování

Matyáš řekl, že se chce v novém zařízení chovat dobře, bude se snažit nezlobit. Volný čas by chtěl trávit sportováním, obzvláště fotbalem. Vyjádřil tedy **touhu po zlepšení** i chuť k **navrácení se ke koníčkům**.

V novém domově se Matyáš dle vlastních slov snaží být hodný a se všemi vycházet. Dá se tedy usuzovat, že proběhlo určité **zlepšení**. **Navrátil** se k fotbalu, jak v prvním rozhovoru říkal.

Kamarádi

Matyáš se těšil na to, až si v novém domově najde kamarády. Prý tam nikoho nezná, k navrácení se ke staré partě tedy nedojde. Při druhém rozhovoru vypověděl, že si **našel hodně nových kamarádů**.

Budoucnost

Co se týče budoucnosti, vypověděl, že by si chtěl udělat výuční list, ale jinak zatím žádné plány nemá. Při druhém rozhovoru jeho odpověď zůstala stejná.

8 SPOLEČNÁ ANALÝZA DAT

V této kapitole se zaměříme na ucelení informací jednotlivých případů z předchozí kapitoly. Získané informace budou uspořádané přehledným a logickým způsobem, aby se v nich čtenář dokázal jednoduše zorientovat a porozumět jim.

Je těžké posoudit, jak moc se očekávání potkala s realitou. Ve většině případů se alespoň z části očekávání naplnila, nelze proto jednoznačně, na sto procent určit, kdy se to povedlo a kdy ne. Nicméně při bližším zkoumání vybraných oblastí mohu posoudit následující:

Ve většině případů se chlapci těšili do školy a doufali, že jim to tam půjde. Sice někteří vyjádřili obavy či lhostejnost, ale většina byla motivovaná ke vzdělání a dobrým výsledkům. Ovšem realita se často s očekáváními neshodovala. Chlapci si stěžovali na obtížnost látky, špatné známky a nudu. Přesto vyjádřili touhu školu dokončit, aby získali výuční list. Nutno poznamenat, že druhý rozhovor probíhal pouze čtyři měsíce od začátku školního roku, nelze proto s jistotou říct, jestli se jejich motivace ke vzdělání do konce školního roku ještě nezmění.

Domů k rodině se těšili všichni ti, kteří tam šli. Nevyjádřili jakékoliv obavy a dle jejich vlastního názoru se na ně rodina těšila také. Co se týče dvou případů, kdy chlapci šli do dalšího zařízení, tak jeden se těšil a jeho rodina byla ráda, zatímco druhý projevil značný nezájem a jeho rodina ráda nebyla, protože by byla radši, kdyby šel domů.

Realita se u většiny chlapců naplnila. Těšili se z větší volnosti, byli spokojení a rádi. To se ale netýkalo jediného chlapce, který šel do výchovného ústavu. V novém zařízení se mu nelíbilo, stěžoval si na přísnost a přál si, aby mohl jít domů.

Všichni chlapci vypověděli, že touží zlepšit své chování. U většiny se to povedlo, protože kdyby ne, bylo by jim podmíněčné propuštění zrušeno a já bych s nimi rozhovor nevedla. Ve většině případů zmínili, že se bojí, že kdyby zase zlobili, tak je pošlou zpět do zařízení. Volný čas chtěli trávit koníčky, obzvláště sportem, nebo s kamarády. Což se dle jejich výpovědí i v realitě většinou povedlo.

Většina z nich neměla zájem po opuštění zařízení hledat nové kamarády. Výjimkou byli dva chlapci, kteří nešli domů. Sami potvrdili, že si kamarády v novém zařízení

pravděpodobně najdou. Také převažovala touha chlapců sejit se se starými kamarády a trávit s nimi čas. V některých případech ale zdůraznili, že trávení času se starými kamarády nebude jako dřív, nebudou zlobit, ale budou se chovat slušně.

Při druhém rozhovoru všichni potvrdili, že si nové kamarády nakonec našli, a to hlavně díky škole. Také se schází se starými kamarády. Očekávání se tedy napůl naplnila.

Někteří chlapci měli jasně rozmyšlené plány do budoucna, někteří spíš jen mlhavě a někteří vůbec. Dvěma chlapcům se plány nezměnily a odpověděli stejně, jeden odpověď změnil a dva zůstali lhostejní vůči svým budoucím plánům.

Dále lze z individuálních případů vyčíst několik zajímavých poznatků. Například to, že chlapci mají určité věci společné. Jedním z nejvýznamnějších podobností je zázemí, z jakého pocházejí. Rodina má zásadní vliv na vývoj a chování dítěte, jak bylo popsáno ve druhé kapitole. Ze složek účastníků výzkumu se dá vyčíst, že pocházejí z rodiny, která je více či méně problematická. Často je popisován laxní či nedůsledný způsob výchovy. Rodiče na dítě nestačí. Nejsou schopni nastavit jakákoliv pravidla, nespolupracovali se školou (či jinými zařízeními) ani dítě výchovně nevedou.

Také je často zmiňována napjatá atmosféra v domácnosti způsobená konflikty mezi rodiči (nebo rodičem a jeho partnerem), případně i dalšími rodinnými členy. To také může mít negativní vliv na dítě. Ve většině případů se jedná o sociálně slabé rodiny. Dalo by se spekulovat o tom, jaký to má na dítě vliv. Krádeže jsou jeden z častých důvodů uložení ochranné výchovy. Je možné, že dítě kradlo věci, které si rodina nemohla dovolit, aby zapadlo mezi své vrstevníky.

9 ODPOVĚĎ NA VÝZKUMNOU OTÁZKU

Tato kapitola slouží k zodpovězení hlavní výzkumné otázky:

Jaký je rozdíl mezi vyhlídkami na budoucnost z pohledu vychovatelů a samotných dětí opouštějících dětský domov se školou s realitou o šest měsíců později?

Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, ve většině případů nelze přesně určit, kdy se očekávání naplnila a kdy ne, protože se často očekávání s realitou alespoň z části prolínala.

V oblastech, které jsem si na začátku výzkumu vytyčila, jsem našla následující podobnosti a rozdíly mezi očekávání a realitou:

Škola

Ve většině případů nenaplnila očekávání. Na začátku se chlapci těšili a doufali, že jim to půjde, v realitě si ale stěžovali na obtížnost, nudu a špatné známky.

Domov

Ve většině případů se očekávání naplnila. Chlapci se domů těšili a v realitě byli doma spokojeni. Výjimku tvořil jediný chlapec, který nešel domů, ale do výchovného ústavu a stěžoval se, že se mu tam nelíbí.

Rodina

I zde se očekávání naplnila. Stejně jak se chlapci těšili domů, tak se těšili i na rodinu. Dle jejich výpovědí se na ně rodina těšila taky. V realitě potom vypověděli, že jsou všichni rádi, že se chlapci vrátili domů.

Seberozvoj

Většinou volný čas trávili dle očekávání. Hlavně sportem a s kamarády. K některým koníčkům se vrátili, k některým ne. To bylo hodně individuální.

Chování

Zde je to sporné. U chování se dá předpokládat, že se dle svých vlastních očekávání zlepšili. Protože kdyby ne, soud by jim zrušil podmíněčné propuštění a skončili by ve

výchovném ústavu nebo hůř (tak jak se to stalo s chlapci, které jsem z výzkumu vyřadila právě kvůli zrušení podmíněného propuštění). A chlapci své vlastní chování hodnotili pozitivně, proto usuzuji, že se v této oblasti očekávání naplnila.

Kamarádi

U kamarádů se očekávání z poloviny naplnila. Našli si nové kamarády, i když většinou na začátku říkali, že ne. A dle svých očekávání se zase zašli scházet se starými kamarády.

Budoucnost

Co se týče budoucnosti, dva chlapci byli lhostejní a zůstali tak i při druhém rozhovoru, dva plány měli a zůstali u nich a jeden odpověď změnil.

10 DISKUZE

Nyní se zaměříme na porovnání výsledků interpretovaných v minulé kapitole s výzkumy představenými v teoretické části této práce. V druhé části diskuze se budeme věnovat zhodnocení limitů a slabých míst tohoto výzkumu.

Podařilo se mi dosáhnout hlavního cíle výzkumu. Zjistila jsem, jaké jsou rozdíly mezi očekáváním a realitou chlapců opouštějících dětský domov. I když výsledky nebyly zcela jednoznačné, podařilo se mi hlouběji proniknout do této problematiky a alespoň nastínit, jak moc či málo jsou jejich očekávání odtržená od reality. Také se mi podařilo zjistit, jak jsou chlapci sami schopni chápat a hodnotit vlastní situaci a chování.

Porovnávání očekávání a reality přineslo zajímavá zjištění. Předpokládala jsem, že realita bude mnohem odlišnější od očekávání, než doopravdy byla. Co se týče školy, tam se dalo předpokládat, že pro chlapce bude náročná. Přeci jenom jeden z častých důvodů jejich umístění dětského domova se školou bylo záškoláctví a špatné či neexistující pracovní návyky. Všichni účastníci výzkumu šli na učiliště. Pokud ho dokončí, získají výuční list, což se dá považovat za nevýhodu na trhu práce, jak zmiňují výzkumy agentury Ipsos (2015) i Matoušek et al. (2008). Přesto jejich očekávání byla mnohem optimističtější. Dalo by se to přičítat počátečnímu nadšení. Tahle kategorie byla nejvíce odtržená od reality.

Domů k rodině se chlapci těšili a je to pochopitelné. Umístění v dětském domově by se dalo považovat za určitý druh trestu a oni to tak i vnímali. Proto z návratu domů k rodině byli nadšení. Nicméně nevhodné rodinné zázemí by se dalo z části přičítat jejich problematickému chování. I když byli chlapci z návratu nadšení, nemusí to pro ně být nejlepší řešení. Pokud neproběhne sanace rodiny, kdy se všichni členové rodiny budou snažit spolupracovat se sociálními pracovníky, aby se zlepšilo fungování rodiny (Bechyňová & Konvičková, 2008), je možné, že chlapci spadnou zpátky do zaběhlých kolejí. Je ale důležité podotknout, že půl roku po návratu k rodině jsou stále rádi, že jsou doma a dle jejich vlastních výpovědí se jejich rodina cítí stejně. Zatím by se tedy dalo usoudit, že doma je vše v pořádku. Ale na to, aby se s určitostí daly dělat závěry, by bylo potřeba s chlapci provést rozhovor třeba za další půl rok. Nicméně z výsledků vyplývá, že tato kategorie byla nejvíce konzistentní. Chlapci měli pozitivní očekávání z návratu domů k rodině a ta se také naplnila.

To poněkud odporuje výsledkům výzkumu odchodů mladistvých z dětských domovů Matouška et al. (2008), které říkají, že během pobytu děti nejsou v kontaktu s rodinou a ani od nich nečekají jakoukoliv pomoc, což si můžeme vyložit jako absenci pozitivních citů vůči rodině. Rozdíly mohou být způsobeny tím, že v dětském domově jsou umístěny děti, o které se rodina z nejrůznějších důvodů nemůže, nechce nebo neumí postarat (Trnková, 2018), tudíž jejich soudem nařízená ústavní výchova nemá trestní charakter (Kukla, 2016). Zatímco v dětském domově se školou jsou umístěny děti se soudem uloženou ochrannou výchovou, protože spáchaly protiprávní čin (Zeman et al., 2009). Důvody pobytu se tedy výrazně liší a domnívám se, že to je důvodem odlišnosti výsledků mezi touto prací a výše zmíněným výzkumem.

Chlapci vypověděli o zlepšení vlastního chování, což by se dalo považovat za úspěch. Očekávali, že se jejich chovánílepší, často z obav návratu do ústavu. Nemůžeme tedy určit, jak moc se změnilo jejich morální hodnoty či jak moc se chtěli zlepšit prostě z toho důvodu, aby byli lepší. Nicméně můžeme říct, že alespoň z části byl pobyt v ústavu smysluplný, i kdyby ten smysl byl pouze ten, že už se tam nikdy nechtějí vrátit. Samozřejmě ne u všech se chování zlepšilo, protože původní počet účastníků byl 8, ale na konci se mi podařilo dohledat pouze 5 chlapců. Jednoho ze zbývajících chlapců jsem nedokázala dohledat, jeden údajně šel do vězení a jeden do výchovného ústavu.

Někteří chlapci měli na začátku hodně nadějná očekávání o svém chování. Říkali, jak budou doma pomáhat, jak budou chodit na brigády. Zatímco jiní byli o něco realističtější. Přiznali, že asi zlobit budou, ale už ne natolik, aby skončili ve výchovném ústavu. Není asi moc překvapivé, že ta velice nadějná očekávání se nenaplnila, ale ta realističtější ano. Chlapci zhodnotili, že trochu zlobí, ale už to není jako dřív. Otázkou je, jak dlouho to vydrží.

Dle výzkumu v *Cook County Detention Center* (Abram, et al., 2017) byli dospělí lidé dlouhodobě poznamenáni pobyt v dětském domově se školou a měli problém dosahovat pozitivních výsledků v důležitých životních milnících, jako například vyhýbání se trestné činnosti. Pobyt v takovémto zařízení byli nejvíce negativně poznamenáni rasově menšinoví účastníci výzkumu. V našem případě je to relevantní, protože i vzorek tohoto výzkumu je tvořen několika uchazeči z řad rasových menšin. Ale to, jak je pobyt v domově ovlivní v dalším životě, nelze předpovídat.

Chlapci, kteří se vraceli domů, vypověděli, že se chtějí zase začít vídat se starými kamarády. Vychovatelé ale prozradili své obavy z návratu chlapců ke staré partě. Může to v sobě skrývat nebezpečí, že chlapci pod vlivem vrstevníků mohou znovu začít dělat problémy. Chlapci, které se mi podařilo po 6 měsících dohledat, vypověděli, že volný čas tráví se starými kamarády. Takže možná na ně stará parta nemá špatný vliv nebo se u nich zlepšilo chování natolik, že se nenechají zlákat. U zbylých chlapců, které se mi dohledat nepodařilo, můžeme jenom spekulovat.

Přišlo mi zajímavé, že chlapci, kteří se vraceli domů, projevili nezájem najít si nové kamarády. Zatímco chlapci, kteří šli dál do ústavů, očekávali, že si nové kamarády najdou. Mohlo to být způsobeno tím, že chlapci, kteří šli domů, se spíše chtěli vrátit ke starým kamarádům a necítili potřebu hledat nové. Zatímco chlapci, kteří šli dál do ústavů, se ke starým kamarádům vrátit nemohli. Věděli, že v ústavu budou další děti a čekali, že si mezi nimi kamarády najdou, a to se také stalo. Realita také ukázala, že přestože chlapci neočekávali nalezení nových kamarádů, nakonec si je našli, a to hlavně ve škole.

Je v podstatě nemožné odhadnout, jaká je další budoucnost chlapců. Pokud se budeme řídit zmíněnými výzkumy, je pravděpodobné, že chlapci mohou mít problémy ve všech nebo některých z oblastí vztahů, vzdělání, zdravého životního stylu a celkového zařazení do společnosti (Matoušek et al, 2008). Někteří chlapci měli určitou představu o své budoucnosti (dodělat školu, najít si práci), zatímco někteří žádné plány neměli. Bylo by zajímavé chlapce dohledat třeba za rok, či ještě delší dobu a zjistit, jak na tom jsou. Jestli dokončili školu, našli si práci či jak se jim daří vyhýbat se nezákonných činností. Mohly by se potom potvrdit či vyvrátit výsledky zmíněných výzkumů.

Samozřejmě výsledky výzkumu této práce závisí na upřímnosti respondentů. Mohlo se stát, že chlapci špatně ohodnotili například zlepšení svého chování nebo nechtěli přiznat, že očekávané zlepšení neodpovídalo realitě. Tenhle výzkum je postavený na upřímných výpovědích respondentů, což by se dalo považovat za slabinu. Pokud výpovědi nejsou upřímné, ani výsledky nejsou důvěryhodné.

Další slabina byla doba prodlevy mezi prvním a druhým rozhovorem. Stanovila jsem dobu 6 měsíců od sebe. Byla to riskantní volba, protože jsem nevěděla, jestli se mi po té době podaří všechny najít. Nakonec se mi podařilo najít 5 z 8 účastníků výzkumu. Doba 6 měsíců by se mohla zdát krátká, protože se očekávání nemusela ještě plně projevit a získané

informace tak nemusely být dostatečně validní. Nicméně zde hrozilo, že čím je doba prodlevy delší, tím je nižší pravděpodobnost dohledání účastníků výzkumu.

Výzkum této práce by se dal využít na plánování odchodu dítěte z dětského domova se školou, na které oblasti se zaměřit, aby návrat byl úspěšný. Například lepší připravenost do školy, jelikož si chlapci stěžovali na náročnost látky na učilišti. Proto by bylo vhodné chlapce připravit nejenom psychicky, ale i vědomostně, aby přestup do náročnější školy tolik nepocíťovali.

Chlapci také vypovídali, že se snaží chovat dobře, aby je neposlali zpátky do ústavu. Nicméně ústav by měl sloužit méně jako „strašák“ a více jako zařízení, které metodicky učí klienty společensky vhodnému chování a morálním hodnotám. Proto by se mělo snažit upustit od té trestní stránky a více se zaměřit na pedagogicko-výchovnou činnost. Samozřejmě není cílem, aby se tam chlapcům líbilo a chtěli se tam vrátit, nicméně dlouhodobá změna chování vyžaduje, aby se v chlapcích samotných něco změnilo.

11 ZÁVĚR

Podářilo se mi dosáhnout hlavního cíle výzkumu. Zjistila jsem, jaké jsou rozdíly mezi očekáváním a realitou chlapců opouštějících dětský domov.

- Škola většinou jejich očekávání nenaplnila. Realita byla náročnější, než očekávali.
- Rodina a domov očekávání naplnily. Chlapci byli nadšení z návratu domů k rodině, a to jim zůstalo i v realitě.
- U vlastního chování chlapci očekávali zlepšení a dle jejich hodnocení se toto i naplnilo.
- Očekávaný seberozvoj se projevil v realitě spíše jen napůl. Volný čas trávili většinou dle očekávání. K některým koníčkům se vrátili, k některým ne.
- Způli se naplnily očekávání týkajících se sociálních vztahů (kamarádi). Nové kamarády si našli i v případě, že očekávali, že je nenajdou. Se starými kamarády se sešli vždy.
- Odpověď na budoucí plány zůstala většinou konzistentní.

12 SOUHRN

V této bakalářské práci jsem se zaměřila na porovnání očekávání a reality u chlapců opouštějících dětský domov se školou. Přestože speciální pedagogika není moje parketa, pustila jsem se do tohoto výzkumu proto, že můj otec tam téměř celý život pracuje a tím pádem jsem měla poměrně jednoduchý přístup k této specifické skupině populace. Tato problematika je i z psychologického hlediska zajímavá a relevantní.

Před začátkem výzkumu jsem si stanovila hlavní výzkumnou otázku, která zní:

Jaký je rozdíl mezi vyhlídkami na budoucnost z pohledu vychovatelů a samotných dětí opouštějících dětský domov se školou s realitou o šest měsíců později?

První kapitola teoretické části se zaměřila na detailní popis náhradní péče jako státního systému pro ohrožené děti. Náhradní rodinná péče by měla zabezpečovat zdárný vývoj dítěte, v případě, že toho nejsou biologičtí rodiče schopní (Trnková, 2018). Soud nejprve zvažuje, zda dítě umístit do vlastní, širší rodiny dítěte, či jiné fyzické osobě. Pokud toto nelze, pak teprve se dítě ocitá v instituci (§ 971 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb.). Formy náhradní rodinné péče jsou:

- Svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče
- Osvojení
- Pěstounská péče
- Poručenství

Rozdíl mezi péčí rodinnou a ústavní je kolektiv, do kterého dítě přichází. V rodinné péči přichází do rodinného kolektivu, zatímco ústavní péče se uskutečňuje v kolektivu dalších dětí v zařízení speciálně určeném pro tento typ péče (Trnková, 2018).

V druhé části kapitoly je popsána ústavní péče, ke které stát sahá, pokud nelze dítě umístit do rodinné péče. Ústavní výchova je soudem nařízená dle občanského zákoníku. Rozumí se tím soudem nařízenou péčí o dítě, respektive nezletilou osobu ve věku zpravidla od 3 do 18 let a nemá trestní charakter (Kukla, 2016). Zatímco ochranná výchova se ukládá mladistvému či nezletilému dítěti, které spáchalo protiprávní čin. Smyslem ochranné výchovy je zabránit další trestné činnosti dítěte, zajistit jeho další zdárný vývoj a ochrana

společnosti před dalšími protiprávními činy (Zeman et al., 2009). Zařízení ústavní výchovy spadající pod MŠMT jsou:

- dětské diagnostické ústavy
- dětské domovy
- dětské domovy se školou
- výchovné ústavy

Ostatní zařízení pro výkon ústavní výchovy:

- zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc
- domovy pro osoby se zdravotním postižením
- kojenecké ústavy a domovy pro děti do třech let věku

Druhá kapitola se soustředila na stručné popsání vlivu rodiny na dítě. Popisuje teorie o důležitosti rodiny a rodinného zázemí jako prostředí formování a ohraničování osobnosti, a proto má zásadní roli při vývoji dětí a adolescentů (Georgas, 2006). Rodinu můžeme dělit podle funkčnosti, tedy na funkční, funkční s přechodnými problémy, problémovou, dysfunkční a afunkční (Helus, 2015). Rodiny dysfunkční a afunkční jsou pro dítě nejvíce ohrožující.

V druhé části kapitoly je vysvětlená sanace rodiny jako oblast sociální práce s rodinami, které potřebují podporu odborníků při vytváření vhodného prostředí pro vývoj dítěte a zachování celé rodiny. Je popsána důležitost trpělivosti a pochopení ze strany sociálních pracovníků při práci s rodinami a také důležitost motivace rodiny ke změně, aby sanace byla úspěšná (Bechyňová & Konvičková, 2008).

Třetí kapitola se zaměřila na popis konkrétního dětského domova se školou jako objektu, ve kterém byl prováděn výzkum této práce. Je stručně popsána jeho historie i současnost, zaměstnanecké obsazení i denní režim. Druhá část kapitoly se soustředí na podobné výzkumy. Zdůrazňuje, že výzkumy na téma odchodu dětí z dětských domovů se školou nejsou k dispozici, pravděpodobně z důvodu, že se děti vrací zpátky k rodinám. Nicméně existuje několik výzkumů na téma odchodu mladistvých z klasických dětských domovů. Výsledky těchto výzkumů se většinou shodují, že mladí opouštějící dětský domov mají největší problémy v oblasti vztahů, vzdělání, zdravého životního stylu a celkového zařazení do společnosti (Matoušek et al., 2008).

Měla jsem možnost provádět výzkum s 8 chlapci ve věku 15 let, kteří dětský domov opouštěli. Poté jsem se je pokusila znovu vyhledat o šest měsíců později, abych porovнала jejich očekávání s realitou. Bohužel se mi nepodařilo všechny uchazeče dohledat. Dle informací, které se ke mně dostaly, jeden skončil ve vězení, druhý ve výchovném ústavu a o třetím nemám žádné informace. Proto byli z výzkumu vyřazeni a dál jsem pracovala s 5 chlapci.

Design výzkumu byl kvalitativní. První fázi výzkumu jsem prováděla vloni v červnu, kdy jsem zařízení navštívila a udělala s chlapci rozhovor. V rozhovoru jsem se zaměřila na to, jaká jsou jejich očekávání v oblastech: škola, rodina, domov, seberozvoj, chování, kamarádi a budoucnost. Také jsem dala vychovatelům dotazník, který obsahoval jedinou otázku:

Jaké jsou dle Vašeho názoru vyhlídky na budoucnost tohoto chlapce? (Např. co se týče rodiny, osobního vývoje, vzdělání, práce, blízké i vzdálenější budoucnosti, jaké jsou podle Vás šance na recidivu atd.)

Druhá fáze výzkumu probíhala o šest měsíců později, tedy loňský prosinec. Znovu jsem s nimi udělala rozhovor a zaměřila se na stejné oblasti jako v prvním rozhovoru. Následně jsem rozhovory opakovaně poslouchala, přespala a provedla analýzu, ve kterém jsem často se opakující jevy zakódovala do kategorií. Kategorie jsem potom roztrídila dle výše zmíněných oblastí a porovnávala, jak moc se očekávání zjištěná z prvního rozhovoru lišila s realitou zjištěnou z rozhovoru druhého.

Pro analýzu dat jsem použila metodu IPA, která je vhodná právě v případě, kdy je předmětem výzkumu neobvyklá skupina, což v našem případě je. Základem je jedinečná, žitá zkušenost a zkoumání toho, jakým způsobem jedinec utváří význam této zkušenosti (Řiháček, Čermák & Hytych, 2013).

Po analýze následovala deskripce dat, kde jsem sestavila profil každého účastníka výzkumu. Stručně jsem popsala jeho zázemí a rodinu, důvody pobytu v dětském domově, osobnostní charakteristiku a chování. Součástí tohoto profilu bylo i konkrétní porovnání kategorií zjištěných z analýzy dat.

Následovala kapitola zaměřená na souhrnnou analýzu dat, kde jsem individuální výsledky uspořádala do ucelených bloků informací. V poslední kapitole výzkumu jsem odpovídala na stanovenou hlavní výzkumnou otázku. Odpověď byla následující: Škola většinou jejich očekávání nenaplnila. Realita byla náročnější, než očekávali. Rodina a

domov očekávání naplnily. Chlapci byli nadšení z návratu domů k rodině, a to jim zůstalo i v realitě. U vlastního chování chlapci očekávali zlepšení a dle jejich hodnocení se toto naplnilo. Očekávaný seberozvoj se projevil v realitě spíše jen napůl. Volný čas trávili většinou dle očekávání. K některým koníčkům se vrátili, k některým ne. Způli se naplnila očekávání týkající se sociálních vztahů (kamarádi). Nové kamarády si našli i v případě, že očekávali, že je nenajdou. Se starými kamarády se sešli vždy. Odpověď na budoucí plány zůstala většinou konzistentní.

Tato práce může být použita k získání informací o systému náhradní péče v České republice a o funkci rodiny a jejího vlivu na dítě, včetně sanace rodiny. Výzkum může být užitečný při plánování odchodu dítěte z dětského domova se školou, na které oblasti se zaměřit, aby návrat byl úspěšný.

LITERATURA

1. Abram, K. M., Azores-Gococo, N. M., Emanuel, K. M., Aaby, D. A., Welty, L. J., Hershfield, J. A., ... Teplin, L. A. (2017). Sex and Racial/Ethnic Differences in Positive Outcomes in Delinquent Youth After Detention. *JAMA Pediatrics*, 171(2), 123. doi: 10.1001/jamapediatrics.2016.3260
2. Bechyňová, V. (2007). *Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém* [Online]. Praha: IREAS.
3. Bechyňová, V., & Konvičková, M. (2008). *Sanace rodiny: [sociální práce s dysfunkčními rodinami]*. Praha: Portál.
4. Bendl, S. (2015). *Vychovatelství: učebnice teoretických základů oboru*. Praha: Grada Publishing.
5. Bubleová, V., Kovařík, J., Pazlarová H., & Janíčková, R. (2002). *Mezinárodní srovnání přístupů a forem realizace pěstounské péče se zřetelem k využití profesionálních pěstounů při řešení situace ohroženého dítěte a reintegrace rodiny*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče.
6. Corbin, J. M., & Strauss, A. L. (2008). *Basics of qualitative research: techniques and procedures for developing grounded theory (3rd ed)*. Thousand Oaks, Calif.: SAGE Publications.
7. Čáp, J. (1997). *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Karolinum
8. Figueiredo, C. R. S. D., & Dias, F. V. (2012). Families: Influences in Children's Development and Behaviour, From Parents and Teachers' Point of View. *Journal of Psychology Research*, 2(12). doi: 10.17265/2159-5542/2012.12.001
9. Gabriel, Z., & Novák, T. (2008). *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada Publishing.
10. Georgas, J. (Ed.). (2006). *Families across cultures: a 30-nation psychological study*. Cambridge: Cambridge University Press.
11. Halířová, M. (2012). *Sociální patologie a ochrana dětství v Čechách od dob osvícenství do roku 1914: disciplinace jako součást ochrany dětství*. Pardubice: Univerzita Pardubice.
12. Helus, Z. (2015). *Sociální psychologie pro pedagogy: 2., přepracované a doplněné vydání*. Praha: Grada Publishing.
13. Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál.

14. Huizinga, D., Loeber, R., & Thornberry, T. P. (1993). Longitudinal study of delinquency, drug use, sexual activity, and pregnancy among children and youth in three cities. *Public health reports (Washington, D.C. : 1974)*, 108 Suppl 1(Suppl 1), 90–96. Získáno 5. března 2020 z <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1403313/pdf/pubhealthrep00063-0092.pdf>
15. Ipsos. (24. června 2015). *Potřeby dětí při odchodu z dětského domova*. Získáno z https://www.ipsos.com/sites/default/files/2017-12/ipsos_pro_mimo_domov_potreby_deti_pri_odchodu_z_detskeho_domova_prezentace_pro_tk_cerven_2015.pdf
16. Kronika DVÚ (1956 – současnost)
17. Kukla, L. (2016). *Sociální a preventivní pediatrie v současném pojetí*. Praha: Grada Publishing.
18. Marková, E., Venglářová, M., & Babiaková, M. (2006). *Psychiatrická ošetrovatelská péče*. Praha: Grada Publishing.
19. Matějček, Z. (1989). *Rodiče a děti* (2. vyd). Praha: Avicenum.
20. Matějček, Z. (1994). *Po dobrém nebo po zlém? O výchovných odměnách a trestech* (3. vyd). Praha: Portál.
21. Matějček, Z. (1999). *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál.
22. Matějček, Z., & Langmeier, J. (2011). *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum.
23. Matoušek, O. (1999). *Ústavní péče* (2. rozš. a přeprac. vyd). Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
24. Matoušek, O., Kodymová, P., & Koláčková, J. (Eds.). (2005). *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál.
25. Matoušek O., Pazlarová H., & Baldová L. (2008). *Individuální plánování služeb u ohrožených dětí a mladistvých s důrazem na děti odcházející z ústavní výchovy*. Praha: Člověk hledá člověka.
26. Ministerstvo práce a sociálních věcí. (14. března 2013). *Informace ze dne 14. března 2013 o postupech spojených s umístováním dětí do pěstounské péče na přechodnou dobu po přijetí novely zákona č.359/1999 Sb.* Získáno z https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/umistovani_deti_PPPD.pdf/fb58f7da-a93c-6ef2-0602-40b7d7ee536d

27. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. (nedat.). *Statistická ročenka školství*. Získáno z <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>
28. Mišovič, J. (2019). *Kvalitativní výzkum se zaměřením na polostrukturovaný rozhovor*. Praha: Slon.
29. Osobní listy dětí z archivu DDŠ, ZŠ a ŠJ
30. Průšová, L., & Novotná, V. (2004). *K vybraným otázkám osvojování dětí*. Praha: Nakladatelství Linde.
31. Ptáček R., Kuželová H., & Čeledová L. (2011). *Vývoj dětí v náhradních formách péče*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí. Získáno 20. listopadu 2019 z virtuální knihovny NRP database.
32. Řičan, P. (2013). *S dětmi chytře a moudře. Psychologie výchovy pro rodiče a prarodiče*. Praha: Portál
33. Řiháček T., Čermák I., & Hytych, R. (2013). *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Brno: Masarykova univerzita.
34. Shaffer, D. R. (c2002). *Developmental psychology: childhood and adolescence* (6th ed). Belmont, Calif.: Wadsworth.
35. Schellerová, I. (2004). *Právní postavení mladistvých*. Praha: Eurolex Bohemia
36. SocioFactor s.r.o., (9. května 2014). *Analýza sítě služeb pro práci s rodinami a dětmi*. Získáno z MPSV website: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/Analyza_rodina_2.pdf/bbd2ad5c-cca8-a2d4-5bd6-05a4d69bf83c
37. Sychrová, A. (Ed.). (2014). *Ústavní péče v resocializačním kontextu*. Pardubice: Univerzita Pardubice.
38. Švancar, Z., & Buriánová, J. (1988). *Speciálně-pedagogické problémy ústavní a ochranné výchovy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství
39. Trnková, L. (2018). *Náhradní péče o dítě*. Praha: Wolters Kluwer.
40. Vávrová, S., Hrbáčková, K., & Hladík, J. (2015). *Porozumění procesu autoregulace u dětí a mladistvých v institucionální péči*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně.
41. Vavrysová, L. (2018). *Rizikové aktivity, depresivita a vybrané osobnostní rysy u českých adolescentů z dětských domovů se školou a z výchovných ústavů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
42. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. (1999). In Sbíрка zákonů (s. 7594-7696). Dostupné ze stránek MVČR: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu>

43. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. (2012). In Sbíрка zákonů (s. 1026-1368). Dostupné ze stránek MVČR: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu>
44. Zákon č. 187/2006 Sb. o nemocenském pojištění. (2006). In Sbíрка zákonů (s. 2330-2440). Dostupné ze stránek MVČR: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu>
45. Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách. (2006). In Sbíрка zákonů (s. 1250-1360). Dostupné ze stránek MVČR: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu>
46. Zákona č. 401/2012 Sb. kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. (2012). In Sbíрка zákonů (s. 5090-5144). Dostupné ze stránek MVČR: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu>
47. Zákon č. 372/2011 Sb. o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování. (2011). In Sbíрка zákonů (s. 4730-4904). Dostupné ze stránek MVČR: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu>
48. Zeman, P., Diblíková, S., Kotulan, P., & Vlach, J. (2009). *Praxe v oblasti rozhodování o nařízení ústavní výchovy a uložení ochranné výchovy*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
49. Zezulová, D. (2012). *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál.

PŘÍLOHY

Seznam příloh:

1. Abstrakt v českém jazyce
2. Abstrakt v anglickém jazyce
3. Informovaný souhlas zákonného zástupce
4. Ukázka rozhovoru
5. Seznam zkratk

Příloha č. 1 Abstrakt v českém jazyce

ABSTRAKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

Název práce: Vyhlídky na budoucnost dětí opouštějících dětský domov se školou

Autor práce: Eliška Kouřilová

Vedoucí práce: PhDr. Marek Kolařík, Ph.D.

Počet stran a znaků: 79 a 131 169

Počet příloh: 5

Počet titulů použité literatury: 49

Abstrakt:

Bakalářská práce se zabývá srovnáváním očekávanými vyhlídkami na budoucnost a realitou o šest měsíců později u chlapců odcházejících z dětského domova se školou. Teoretická část se zabývá detailním seznámením se systémem náhradní péče v ČR, pak zběžnému popisu rodiny, vlivu rodiny na dítě a sanaci rodiny, a popisu dětského domova se školou, ve kterém výzkum probíhal, nicméně konkrétní zařízení neidentifikuje. Samotný výzkum této práce se soustředil kolem výzkumné otázky: Jaký je rozdíl mezi vyhlídkami na budoucnost z pohledu vychovatelů a samotných dětí opouštějících dětský domov se školou s realitou o šest měsíců později? Výzkumný soubor tvořili chlapci ve věku 15 let, kteří zařízení opouštěli. S chlapci jsem udělala dva polostrukturované rozhovory. Jeden několik dní před tím, než měli ústav opustit, druhý šest měsíců po odchodu. Také jsem dala vychovatelům zařízení dotazník, ve kterém měli popsat svá očekávání o tom, co se s chlapci po odchodu stane. Díky stáži, kterou jsem v zařízení během výzkumu absolvovala, jsem měla přístup k osobním složkám chlapců, které jsem také zahrнула do výzkumných materiálů. Data jsem analyzovala interpretativní fenomenologickou analýzou. Škola většinou jejich očekávání nenaplnila. Rodina a domov očekávání naplnily. U vlastního chování chlapci očekávali zlepšení a dle jejich hodnocení se toto i naplnilo. Očekávaný seberozvoj se projevil v realitě spíše jen napůl. Způli se naplnily očekávání týkajících se sociálních vztahů (kamarádi). Odpověď na budoucí plány zůstala většinou konzistentní. Výsledky ukazují to, jak (ne)realistická očekávání chlapci mají i jejich schopnost posoudit vlastní chování i situaci.

Klíčová slova: dětský domov se školou, ústavní výchova, ochranná výchova, náhradní péče

ABSTRACT OF THESIS

Title: Future prospects of children leaving the children's home with a school

Author: Eliška Kouřilová

Supervisor: PhDr. Marek Kolařík, Ph.D.

Number of pages and characters: 79 and 131 169

Number of appendices: 5

Number of references: 49

Abstract:

The bachelor thesis focuses on comparing the expected future prospects of boys leaving the children's home with school and the reality six months later. The theoretical part deals with a detailed introduction to the system of alternative care in the Czech Republic, then a brief description of family, the influence of family on a child and family remediation, and description of the children's home with the school in which the research took place but without identification of the specific institution. The research of this thesis is centered around the research question: What is the difference between the future prospects from the point of view of the employees and the children leaving the children's home with school with the reality six months later? The research group consisted of boys aged 15 years who were leaving the institution. I did two semi-structured interviews with the boys. One few days before them leaving the institution, the other six months later after leaving. I also gave the employees a questionnaire to describe their expectations about what they think will happen to the boys after they are gone. Thanks to the internship I had in the facility during the research, I had access to the personal files of the boys, which I also included in the research materials. I analyzed the data by interpretative phenomenological analysis. The school usually did not meet their expectations. Family and home fulfilled expectations. When it comes to behavior, the boys expected improvement and according to their own opinion, this was fulfilled. The expected self-development reflected in reality in about half cases. About half the time were fulfilled the expectations of social relationships (friends). The response to future plans remained mostly consistent. The results show how (un) realistic expectations the boys have and their ability to judge their own behavior and situation.

Key words: children's home with school, institutional care, protective care, alternative care

Příloha č. 3 Informovaný souhlas zákonného zástupce

Informovaný souhlas

Vážená paní, vážený pane,

Jmenuji se Eliška Kouřilová a jsem studentkou 2. ročníku psychologie na Univerzitě Palackého v Olomouci. Dělán výzkum pro svou bakalářskou práci na téma: „*Vyhledky na budoucnost dětí opouštějících dětský domov se školou.*“ Jak Vám bylo vysvětleno již telefonicky, k vypracování práce potřebuji udělat rozhovor s Vaším dítětem o tom, jaká má očekávání, že se stane po odchodu z dětského domova a o šest měsíců později druhý rozhovor o tom, jestli se očekávání naplnila. Proto Vás prosím o souhlas provést a nahrát rozhovor s Vaším dítětem a získat tak výzkumný materiál ve formě audio nahrávky pro svou bakalářskou práci. Výzkum bude probíhat v dětském domově se školou v [název místa]. Termín bude 17. - 24.6.2019. Vedoucí bakalářské práce je PhDr. Marek Kolařík, Ph.D

Vzhledem k designu výzkumu je náležitá pozornost věnována etickým otázkám a zajištění bezpečí účastníků. Důraz je kladen na:

- 1) Anonymitu účastníků výzkumu.**
- 2) Mlčenlivost výzkumnice ve vztahu k osobním údajům o účastnících výzkumu (s tím, že s výzkumným materiálem budu pracovat výhradně já).**
- 3) Jako zákonný zástupce máte právo kdykoli odstoupit od výzkumné aktivity vašeho dítěte.**

Děkuji za pozornost věnovanou těmto informacím a žádám Vás tímto o poskytnutí souhlasu s účastí vašeho dítěte ve výzkumu.

Eliška Kouřilová

Podpis: .....

Kontakt: kourilovaeliska@gmail.com

Podle zákona 110/2019 sbírky o zpracování osobních údajů, ve znění pozdějších předpisů uděluji souhlas s účastí mého dítěte v uvedeném výzkumném projektu a s poskytnutím výzkumného materiálu.

Jméno dítěte: .....

Podpis zákonného zástupce .....

V..... dne .....

Příloha č. 4 Ukázka rozhovoru

1. Kam půjdeš, až opustíš tento ústav?

Půjdu na [název školy], opravář zemědělských strojů.

2. A jdeš domů nebo dál do ústavu?

Domů, na podmíněčný propuštění.

3. A jak se kvůli tomu cítíš?

Jsem za to rád. Jsem rád, že vůbec jdu domů. Je to pro mě něco jinýho. Byl to pro mě šok, že to podmíněčný propuštění dopadlo. Těším se.

4. Co si myslíš, že se stane, až vrátíš domů?

Budu chvílku s rodinou, pak budu chtít jet za svojí kamarádkou do Prahy do nemocnice, protože ona má leukémii, takže bych se s ní chtěl vidět, protože jsem se s ní dlouho neviděl.

5. Myslíš si, že se sejdeš i s nějakými jinými kamarády?

Asi klasicky, že s nima budu chodit ven, ale nebudu dělat blbosti, budu normální.

6. Takže si myslíš, že se budeš chovat lépe?

Ano.

7. Těšíš se do školy?

Popravdě těším, protože tam bude plno kámošů a bude sranda. Žádný blbosti, to je jasný. Budu se učit, protože se chci změnit k lepšímu, ne k tomu horšímu, co jsem dělal teď.

8. Myslíš si, že ti to půjde ve škole?

Chci, aby mi to šlo. Je spousta lidí, co se nevyučí, že prostě z té střední školy odejdou. Chci se vyučit, mít výuční list a chci se vzdělávat a chodit do práce a živit dejme tomu rodinu.

9. Jak si myslíš, že se doma budeš chovat?

Určitě budu rád, že jsem doma. Budu dělat všechno proto, abych doma zůstal a abych nešel do nějakýho výchovnýho ústavu.

Příloha č. 5 Seznam zkratk

ADHD – attention Deficit Hyperactivity Disorder

DD – dětský domov

DDŠ – dětský domov se školou

VÚ – výchovný ústav

DÚ – diagnostický ústav

IPA – interpretative phenomenological analysis

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

MZ – Ministerstvo zdravotnictví

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

NRP – náhradní rodinná péče

OSPOD – orgán sociálně-právní ochrany dětí

PPPD – pěstounská péče na přechodnou dobu

RS – rodinná skupina

ŠJ – školní jídelna

ZDVOP – zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

ZŠ – základní škola